

ŽIVOTNÍ PROBLÉMY STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE

Bc. Andrej Andacký

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Andrej ANDACKÝ**
Osobní číslo: **H118373**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Životní problémy středoškolské mládeže**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na středoškolskou mládež z pohledu vývojové psychologie, na její životní styl, hodnoty a hodnotovou orientaci;
- na životní problémy středoškolské mládeže a východiska z těchto problémů;
- na možnosti sociální pedagogiky při řešení a zvládnutí problémů středoškolské mládeže.

Součástí práce bude sociologický výzkum zaměřený na strukturu životních problémů dnešní středoškolské mládeže, jaké jsou jejich nejčastější životní problémy, kde a u koho hledají pomoc a jak jsou připraveni na jejich zvládnutí.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Jedlička, R. a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004, ISBN 80-7312-038-0.

Kon, S., I. Kapitoly z psychologie dospívání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 14-233-86.

Kraus, B. Středoškolská mládež a její svět na přelomu století. Brno: Paido, 2006, ISBN 80-7315-125-1

Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3

Macek, P. Adolescence - Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Praha: Portál, 1999, 1. vydání, ISBN 80-7178-348-X

Taxová, J. Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání. Praha: Stát. ped. nakl., 1987, 1. vydání

Vágnerová, M. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-308-0.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

prof. Ing. František Mazánek, CSc.

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Andrej Andacký

Jméno, příjmení studenta

V Brně 15. 3. 2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomové práce na téma „Životní problémy středoškolské mládeže“ pojednává o dnešní středoškolské mládeži, o jejím životním stylu, hodnotové orientaci a okrajově se zabývá i jejím problémovým chováním. Dále je zde věnovaná pozornost problémům, které zažívají ve škole, v rodině, ve vztazích s vrstevníky i v každodenním životě a kde mohou při řešení těchto problémů hledat pomoc. V praktické části jsem zjišťoval, jaké problémy prožívají dnešní středoškoláci a s kým je nejčastěji řeší. Cílem práce je zanalyzovat životní problémy dnešní středoškolské mládeže, kde tyto problémy vznikají, co ovlivňuje jejich vznik, kde a u koho může mládež hledat pomoc při řešení těchto problémů.

Klíčová slova:

středoškolská mládež, adolescent, dospívající, životní problém, rodina, škola, vrstevníci, pomoc

ABSTRACT

Thesis on the topic "Life troubles high school students" is about today's youth school, about her lifestyle, value orientation and marginally also deals with the problem behavior. There is also devoted attention to the problems experienced at school, in the family, relationships with peers in everyday life and where they can solve this problem to seek help. In the practical part I found out what problems they experience today's high school and who is most often solves. The aim is to analyze the environmental problems of today's high school students, where these problems arise, what influences their formation, where and from whom young people can seek help in solving these problems.

Keywords:

high school youth, adolescent, teenager, life problems, family, school, peers, help

Poděkování

Děkuji panu Prof. Ing. Františkovi Mazánkovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Janě za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování diplomové práce, které si nesmírně vážím.

Bc. Andrej Andacký

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 STŘEDOŠKOLSKÁ MLÁDEŽ JAKO VĚKOVÁ, BIOLOGICKÁ A SOCIÁLNÍ SKUPINA (CHARAKTERISTIKA)	11
1.1 STŘEDOŠKOLSKÁ MLÁDEŽ Z POHLEDU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE.....	11
1.2 ŽIVOTNÍ STYL A HODNOTOVÁ ORIENTACE DNEŠNÍ STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE.....	14
1.3 RIZIKOVÉ A PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE	16
1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	17
2 ŽIVOTNÍ PROBLÉMY STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE	18
2.1 VYMEZENÍ POJMU ŽIVOTNÍ PROBLÉM	18
2.2 PROBLÉMY V RODINĚ	23
2.3 PROBLÉMY VE ŠKOLE	26
2.4 PROBLÉMY VE VZTAZÍCH S VRSTEVNÍKY A S OPAČNÝM POHLAVÍM.....	31
2.5 OSTATNÍ KAŽDODENNÍ PROBLÉMY STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE.....	33
2.6 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	37
3 POMOC A PODPORA PŘI ZVLÁDÁNÍ ŽIVOTNÍCH PROBLÉMŮ	38
3.1 POMOC A PODPORA V RODINĚ	39
3.2 POMOC A PODPORA VE ŠKOLE	42
3.3 POMOC A PODPORA MEZI VRSTEVNÍKY	44
3.4 POMOC A PODPORA STÁTNÍCH A NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ.....	45
3.5 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA	47
3.6 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	48
II PRAKTICKÁ ČÁST	49
4 VÝZKUM	50
4.1 CÍL VÝZKUMU	50
4.2 METODA A TECHNIKA VÝZKUMU	50
4.3 VZOREK VÝZKUMU	51
4.4 VÝSLEDKY A ANALÝZA VÝZKUMU	51
4.5 SHRNUÍ A ZÁVĚR VÝZKUMU	62
ZÁVĚR	66
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	71
SEZNAM GRAFŮ	72
SEZNAM TABULEK	73
SEZNAM PŘÍLOH	74

ÚVOD

Motto:

„Proti trampotám života dal Bůh člověku tři věci – naději, spánek a smích.“

Immanuel Kant

Téma „Životní problémy středoškolské mládeže“ je širokospektrální oblastí, která si dle mého mínění zaslouží naši pozornost. Jaké jsou v současné době životní problémy středoškolské mládeže? Vzhledem ke svému zaměstnání, nemohu na dané téma, pohlížet z profesního hlediska, ale z hlediska soukromého, tedy z vlastních zkušeností a pomocí dostupné literatury.

Blahoslav Kraus ve své knize, ve které se věnuje problémům mládeže, uvádí: „současná mládež to v naší společnosti nemá lehké a jednoduché. Pociťuje veškeré dopady postmoderní společnosti v podobě stále rostoucích nároků, požadavků na kvalifikovanost, uplatnění se v životě, v neposlední řadě i v oblasti trávení volného času, tedy na celý život.“¹ Dnešní středoškolská mládež se potýká s mnohými problémy, které se týkají různých aspektů života. Mezi ně patří těžkosti v rodině, škole nebo mezi vrstevníky. Starosti zažívají také sami se sebou. Jedná se o různé zdravotní a psychické potíže. V zásadě se jedná o běžné životní situace a situace specifické (tzv. náročné a krizové). „Člověk je tvor společenský a společností je nejenom formován či socializován, ale v průběhu celé životní dráhy je veškerý jeho život výslednicí a průsečíkem faktorů, které vyplývají z jeho individuality a z vlivu společnosti. Na stejnou společenskou skutečnost reagují jedinci odlišně podle své individuality, ale tato odlišnost od průměrné reakce má své mantinely a různou míru pravděpodobnosti uskutečnění. Životní problémy člověka jsou podmíněny individuálně a společensky, přičemž každý problém má různý poměr obou složek. Některý problém je více podmíněn společensky, jiný individuálně.“²

Cílem mé diplomové práce „Životní problémy středoškolské mládeže“ je zanalyzovat životní problémy dnešní středoškolské mládeže, kde tyto problémy vznikají, co

¹ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 96. ISBN 80-7315-125-1

² <http://blisty.cz/art/18216.html>, 18.10.2012

ovlivňuje jejich vznik, kde a u koho může mládež hledat pomoc při řešení těchto problémů.

V první kapitole teoretické části budu pojednávat o středoškolské mládeži jako věkové a sociální skupině. Podívám se na ni z pohledu vývojové psychologie, na její životní styl a hodnotovou orientaci a rozeberu její rizikové chování. Druhá kapitola bude zaměřena na životní problémy středoškolské mládeže a důsledky těchto problémů. Ve třetí kapitole se budu věnovat pomoci a podpoře při zvládnání životních problémů. Zaměřím se na pomoc v rodině, škole, pomoc vrstevníků, různých organizací a na možnosti sociální pedagogiky.

V praktické části bude zpracován a vyhodnocen dotazník zjišťující aktuální strukturu životních problémů hodonínské středoškolské mládeže, s přihlédnutím na rozdílnost pohlaví a druhu vzdělání a kde hledají pomoc při řešení svých problémů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STŘEDOŠKOLSKÁ MLÁDEŽ JAKO VĚKOVÁ, BIOLOGICKÁ A SOCIÁLNÍ SKUPINA (CHARAKTERISTIKA)

Jak lze charakterizovat středoškolskou mládež? Můžeme se na ni podívat z různých aspektů. Z hlediska věkového se jedná o skupinu mládeže ve věku 14 – 19 let. V tomto období dochází k podstatným změnám ve vývoji jedince. Z biologického pohledu je to stadium dokončení fyzického růstu a toto období je považováno za most mezi dětstvím a dospělostí. Sociologie na tuto fázi života nahlíží jako na stadium završující prvotní socializaci. Mládež tvoří jedinci, kteří prozatím nezastávají všechny role dospělých, jsou zatím sociálně nezralí. Na vykonávání těchto rolí se teprve připravují. Hlavním sociálním úkolem této etapy života je příprava na budoucí povolání. Pokud chceme charakterizovat současnou populaci mládeže, jsme nuceni ji vnímat v dimenzích společenských poměrů a doby, ve které tato generace dospívá.

1.1 Středoškolská mládež z pohledu vývojové psychologie

Vývojová (ontogenetická) psychologie se zabývá vývojem jedince v průběhu celého života. Zkoumá jeho biosociální, kognitivní a psychologický vývoj. Lidský život dělí dle věkových zvláštností do několika vývojových období. Středoškolskou mládež zařazuje do období mládí – adolescence. „Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa *adolescere* (dorůstat, dospívat, mohutnět). Jako termín označující určité období života člověka bylo toto slovo použito poprvé v 15. století“³.

Období adolescence je druhou etapou relativně dlouhého časového úseku dospívání. Trvá od 15 do 20 let. Vstup do tohoto období je biologicky ohraničen pohlavním dozráním a ukončením základní školy. Na konci je pak ekonomická nezávislost a nástup do práce (netýká se vysokoškolských studentů). Adolescenci lze charakterizovat jako přechodné období, ve kterém si člověk urovnává vlastní hodnoty, postoje a cíle, aby se následně dokázal vyrovnat se dvěma základními atributy dospělosti, a to se svobodou a odpovědností.

Vágnerová⁴ charakterizuje období adolescence několika důležitými proměnami:

1. V období adolescence dochází k prvnímu pohlavnímu styku.

³ Macek, P. *Adolescence - Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, 1. vydání, s. 11, ISBN 80-7178-348-X

⁴ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vydání, Praha: Portál, 2000, s. 253, ISBN 80-7178-308-0.

2. Toto období ohraničují dva sociální mezníky: ukončení povinné školní docházky a dovršení přípravného profesního období.
3. Jedinci v tomto období dosahují plnoletosti nejen z právního pohledu.

Adolescence je podle Eriksona pátým z celkově osmi stádií životního cyklu. Vývojový úkol je tu formulován jako vytvoření identity vlastního já (ego-identity). Významnou součástí identity dospívajícího jedince je tělesný vzhled, přestože v tomto období tělesný vývoj nepředstavuje již žádnou převratnou změnu. Svým tělem se často a ve značné míře zaobírá a srovnává ho s ostatními vrstevníky. Pokud tělové schéma odpovídá aktuálnímu ideálu krásy, vytváří mu oporu vlastního sebevědomí. V opačném případě nastává riziko negativního sebehodnocení, až rozvoji pocitu méněcennosti. Dle adolescenta je zevnějšek prostředkem k získání sociální akceptace a prestiže.

Další nedílnou součástí adolescentní identity je kompetence a výkon. Způsob myšlení se v tomto období života zásadním způsobem nemění. Rozvoj inteligence dosahuje vrcholu již v pubertě, nicméně až v adolescenci se srovnává, harmonizuje se vztah mezi myšlením a afektivitou. Obdobně jako v pubescenci i nyní jsou preferována jednoznačná, zásadní a rychlá řešení problémů. Typická je ignorace a zlehčování rad („všechno vědí nejlépe“). Zkušenost, kterou získal někdo jiný, nemá pro ně potřebnou regulační hodnotu. Jejich úsudek je často emocionálně ovlivněn. Výkon je v tomto období převážně zaměřen na školu. Většinou se spokojí s jistotou průměru, který není vyčerpávající ani ohrožující.

Vágnerová uvádí⁵, že v adolescentním období pokračuje proces osamostatňování a rozvoje identity dalšími dvěma fázemi:

1. Fáze postupné stabilizace. V tomto období se mění vztah mezi dospívajícím a rodiči. Adolescent již dosáhl určité samostatnosti, ale zatím se necítí zralý na úplnou separaci. Rodiče nad ním ztrácejí svoji nadřazenou pozici. Vytváří se nová pravidla jejich soužití, které jsou klidnější a méně konfliktní. Adolescent nachází způsob, jak si udržet svou nezávislost a zároveň vycházet s rodiči.
2. Fáze psychického osamostatnění – ukončení separace ze závislosti na rodině.

Dospívající má v podstatě dvě možnosti, jak dospět ke své vlastní identitě. Buď nápodobou vzorců, které zná a považuje je za přijatelné, nebo si jí vytvoří aktivně sám. Nežádoucí

⁵ Tamtéž s. 263

variantou je volba negativní identity, to je odmítání rolí preferovaných rodinou a společností (dělání přesného opaku).

Nedílnou součástí identity je taky vztah k někomu jinému, konkrétnímu jedinci nebo skupině a ztotožnění se s nimi. Pomocí těchto vztahů se buď pozitivně nebo negativně vymezuje. Významné jsou partnerské vztahy, které bývají komplexnější. Chlapci vyhledávají dívky a naopak, dochází k prvním schůzkám. Objevuje se i potřeba intimity a blízkosti, která se zpočátku projevuje letnými polibky, nesmělými doteky a držení za ruce. Mezi 15. a 18. rokem výrazně stoupá sexuální aktivita. Sexualita tvoří důležitou součást partnerského vztahu. První pohlavní styk je v životě dospívajícího jedince důležitým mezníkem, který symbolizuje jednoznačný přechod do dospělosti a má i důležitý sociální význam. Přispívá k prestiži jedince v adolescentní skupině. Nástup dospělosti je definován schopností dosáhnout vztahové intimity. Adolescent se vymezuje i svou příslušností k nějaké skupině. Identifikace se skupinou napomáhá k překonání nejistoty při osamostatňování a hledání identity. Obvykle se jedná o přechodné období a po splnění cíle by se měl adolescent od skupiny postupně separovat. Emoční jistotu obvykle poskytuje stabilní kamarád. Každý potřebuje někoho, komu se může svěřit. Jde o podporu jistoty na základě pocitu vzájemného pochopení a akceptace. Výrazně se také rozšiřují, diferencují a vyhraňují vztahy k dospělým mimo rámec rodiny.

Osvojování mravních norem a společenských hodnot je bráno za základní aspekt socializace. Erikson adolescenci chápe jako most mezi dětskou morálkou (opírá se o jasná vnější pravidla, které určuje autorita) a morálkou dospělých (základem jsou zvnitřněné etické principy). Dle něho si adolescenti sami vybírají normy a hodnoty, se kterými se hodlají ztotožnit a nepřijímají automaticky to, co od nich požaduje nebo jim nabízí společnost. „Morální vývoj v adolescentním věku je typický:

- a) Tendencí uvažovat o morálních principech a zaujímat k nim vlastní stanovisko.
- b) Tendencí k absolutizujícím a k akceptovaným závěrům.
- c) Tendencí vyžadovat dodržování uznávaných principů, opět až v absolutní a nekompromisní míře.“⁶

Na konci tohoto období část adolescentů nastupuje do zaměstnání. Je to významný sociální mezník, kterým se ukončuje přípravné období na profesní roli. Pro rodiče a ostatní dospělé

⁶ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1 vydání, Praha: Portál, 2000, s. 27-53, ISBN 80-7178-308-0.

představuje tato změna definitivní dosažení dospělosti. Pro adolescenta je nástup do zaměstnání potvrzením jeho nezávislosti.

1.2 Životní styl a hodnotová orientace dnešní středoškolské mládeže

„Životní styl je sociologickou kategorií, velmi často se zaměřuje s termíny *způsob života*, *životní podmínky*, *životní úroveň*, dnes nově hovoříme o *kvalitě života*. Životní styl lze vnímat jako kulturně podmíněný způsob uspokojování potřeb, spojený s hodnotami a normami.“⁷ Každý člověk má svůj vlastní specifický způsob života, který ve skutečnosti obecně představuje naplňování života společnosti. Životní způsob je ovlivňován nezávisle na naší vůli životem celé společnosti, jejím charakterem, stupněm vyspělosti a kulturou. Patrný je vliv globalizace a v neposlední míře i vzdělání. Kraus ve své knize⁸ charakterizuje životní způsob pomocí struktury každodenních činností, které utváří pestrou mozaiku nejrůznějších aktivit. Tyto činnosti lze utřídít do několika základních kategorií:

1. Aktivity orientované na práci, profesi a přípravu na ni – vzdělávání, vstup do zaměstnání, adaptaci na pracovní proces, profesní vzestup.
2. Aktivity spojené s rodinou – začínají vyhledáváním partnera, pak zakládáním rodiny, budováním a udržováním domácnosti a výchovou dětí.
3. Aktivity v oblasti zájmové – vyhraňování vlastních zájmů, odpočinek, zábava a relaxace.
4. Aktivity směřující do společenského života – účast na společenském životě, společenské styky, vztahy, zauj
5. ímaní pozic (funkcí).
6. Aktivity týkající se základních biologických a hygienických potřeb.

Životní styl dnešní středoškolské mládeže lze charakterizovat tím, co hlásá:

- bav se,
- užívej si,
- problémy neřeš,
- měj všechno a hned,
- jen zábava.

⁷ http://www.ped.muni.cz/z21/2006/konference_2006/sbornik_2006/pdf/046.pdf, 20.10.2012

⁸ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 20-21, ISBN 80-7315-125-1

Dnešní mládež si vytváří vlastní subkulturu (oblékání, hudba, způsob komunikace, tanec, používání specifických výrazů, symbolů ...). Obecně životní styl ovlivňují tradice, prostředí, ekonomická a sociální vyspělost společnosti. U mládeže je zásadním zdrojem individualizace životního stylu trávení volného času. Podle sociologického průzkumu, věnují mladí lidé nejvíce volného času: „poslechu hudby (velmi často 70%, celkem často 23%), komunikaci s vrstevníky prostřednictvím internetu nebo mobilu, "surfují" na internetu nebo jsou někde s kamarády (v klubu, v hospodě, venku). Poměrně často také tráví čas s rodinnými příslušníky, čtou časopisy, sledují televizi, sportují, chodí do přírody a na výlety a nakupují v obchodních centrech. Kupodivu méně se připravují do školy (jen 8% velmi často, 32% celkem často, zato 13% výjimečně a 2% nikdy, zbytek občas). Počítačové hry hraje často třetina respondentů, skoro polovina výjimečně nebo nikdy (také jeden mýtus!). 40% čte často knihy, 24% ale výjimečně a 18 % nikdy. Mezi činnostmi byste našli ještě brigády a návštěvy kina, do divadla nebo na koncert jdou mladí v 60–70 procentech výjimečně nebo nikdy (ono není při těch cenách vstupenek ani divu). Že by se jejich životní styl příliš lišil od stylu ostatní populace (ačkoli třetina z nich tvrdí, že nemá jednoznačné životní vzory a jen 9% uvádí rodiče)? Snad jen tou fixací na internet, mobily a empétrojky.“⁹

Profesor Kohoutek uvádí¹⁰, že člověk neustále hodnotí, co je pro něj dobré, užitečné, slušné a co je naopak špatné, nežádoucí. Člověka, věc nebo ideu, která je pro někoho cenná, nepostradatelná nebo na níž lpí, nazýváme hodnotou. Hodnoty zabírají důležité místo v motivační struktuře člověka a v jeho chování. L. Kohlberg (1927–1987) rozlišuje instrumentální (mají přímý vliv na způsoby našeho chování) a terminální (spočívají v systemizování našich cílů) hodnoty. Sak ve své publikaci¹¹ uvádí žebříček hodnot. Na prvním místě je zdraví, které je předpokladem všech ostatních aktivit a základního životního pocitu spokojenosti. Další v pořadí je láska, mír, život bez válek, životní partner, svoboda, přátelství rodina a děti. Nezanedbatelnou hodnotou je vzdělání, majetek a společenská prestiž. Středoškoláci „jako preferované hodnoty uvádějí rodinu (34 %), přátele, zdraví, studium/vzdělání, peníze, partnera, dobrou práci a lásku. Nespokojení mnohem častěji zmiňují materiální hodnoty, méně často rodinu, zdraví, vzdělání nebo

⁹ <http://www.ceskaskola.cz/2009/04/jana-hruba-co-nejvic-ovlivnuje-mlade.html>, 22.10.2012

¹⁰ <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/zajmy-a-hodnotove-orientace-cloveka>, 23.10.2012

¹¹ Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004, s. 10-16, ISBN 80-86320-33-2.

přátele. Pocit spokojenosti obou skupin by zvýšily peníze, dostudování, dobrá práce a lepší vztahy.¹²

Hodnotová orientace určuje životní styl a činnost člověka. Vyjadřuje smysl jeho jednání, a v ní zahrnutý cíl. Je to hierarchicky uspořádaný soubor hodnot přijatý jedincem, který tvoří hodnoty vztahující se k zajištění člověka jako živé bytosti, hodnoty související s rozvojem člověka jako osobnosti, s jeho seberealizací a hodnoty spojené s rozvojem člověka jako člena širší society. E. Spranger (1882–1963) uvádí tyto typy hodnotových orientací:

- *teoretický* - cílem je hledání pravdy, hodnotou je **poznání**;
- *ekonomický* - cílem je sebezáchova, hodnotou je **užitečnost**;
- *estetický* - cílem je hledání harmonie, hodnotou je **krása**;
- *sociální* - cílem je konání dobra, hodnotou je **láska**;
- *politický* - cílem je ovládnutí druhých, hodnotou je **moc**;
- *náboženský* - je sebezpřesah, hodnotou je **jednota s Bohem**.

Podle Krause¹³ vývoj hodnotového systému středoškolské mládeže není ještě zcela dokončen. Její hodnotový žebříček kopíruje průměrné hodnoty celé populace.

1.3 Rizikové a problémové chování středoškolské mládeže

Rizikové chování lze charakterizovat jako účast na takovém typu jednání, které v sobě zahrnuje i možné negativní důsledky nebo ztráty, a to jak pro jedince, který ho podstupuje, tak i pro společnost v níž tento jedinec problémového chování žije. Může se jednat o poškozování zdraví adolescentů – rizika ve výživě (různé diety, přehnaná snaha o štíhlost hlavně u dívek mnohdy končící až anorexií nebo bulimií, ...), rizika poškození sluchu (mobilní telefony, hlučné poslouchání hudby, ...) a chování spojené s ohrožením společnosti (porušování obecně platných norem konkrétní společnosti). Problémové chování je extrémní kategorií rizikového chování, jež v sobě obsahuje dimenzi společenské neakceptovatelnosti. Toto chování není ještě sociálně patologické, může mu však předcházet.

P Macek uvádí¹⁴ několik oblastí problémového chování:

¹² <http://www.ceskaskola.cz/2009/04/jana-hruba-co-nejvic-ovlivnuje-mlade.html>, 22.10.2012

¹³ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 61, ISBN 80-7315-125-1

- predelikventní chování a páchaní trestné činnosti,
- agrese, násilí, týraní a šikana,
- užívání drog (i cigarety a alkohol),
- sexuální rizikové chování,
- poruchy příjmu potravy,
- sebevražedné pokusy a dokonané sebevraždy.

Rizikové a problémové chování je podmíněno mnoha faktory nejrůznějších povah:

- sociální struktura rodiny, vzájemné vztahy, kvalita emočních vazeb, rodičovský postoj a styl výchovy,
- demografické charakteristiky a charakteristiky sociální struktury společnosti,
- socializační vlivy (tvorba hodnot a norem),
- škola, vrstevníci a skupiny,
- vnímané charakteristiky prostředí,
- osobnostní charakteristiky adolescentů,
- příslušnost k pohlaví a individuální rozdíly v procesu dospívání.

Rizikové a problémové chování lze chápat jako reakci na problémy, kterým není adolescent schopen čelit při zvládnání obtížných úkolů dospívání. Lze ho také považovat za jeden z atributů dospívání. Je považováno za přechodný jev, který v adolescenci nabírá na intenzitě, ale v dalších fázích vývoje jedince většinou odezní.

1.4 Dílčí závěr

Adolescence je obdobím hledání sebe sama a nezodpovědného konzumu. Mládí je báječná doba, kdy si člověk užívá, je v pohodě, neváže se. Toto období je často rizikové. Mládež je přecitlivělá, mnoho věcí ji vyvádí z míry. Dívky často trpí poruchami příjmu potravy, chlapci mají poruchy chování. Toto životní období se stává celoživotním programem, symbolizuje všeobecně žádoucí způsob života.

Do života adolescenta vstupují různé nepříznivé situace a životní události, které jsou příčinou konfliktů a životních problémů. Jejich vznikem a způsobem překonávání se budu zabývat v následující kapitole.

¹⁴ Macek, P. *Adolescence - Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, 1. vydání, s. 97-98, ISBN 80-7178-348-X

2 ŽIVOTNÍ PROBLÉMY STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE

Člověk se může v průběhu života dostat do širokého spektra komplikovaných životních situací, které mu mohou podstatně narušit jeho běžný životní rytmus. I člověk, který všemi těmito životními úskalími zdánlivě proplová bez nejmenšího zaváhání, musí zákonitě projít řadou vývojových stádií. Každý z nás čas od času řeší morální dilemata spojená se sebou samým nebo se svým okolím.

Dle konstatování profesora Krause¹⁵ to mládež nemá lehké a jednoduché. Mladí lidé pociťují veškeré dopady postmoderní společnosti v podobě stále vyšších nároků a požadavků na jejich kvalifikovanost, jejich uplatnění v životě a na jejich trávení volného času. K tomu přistupují ještě protichůdné vývojové trendy. Na jedné straně fyziologická až psychická akcelerace, na druhé straně oddalování sociální dospělosti, tedy sociální retardace. Dospívání je spojeno s mnoha problémy, které se vztahují k různým stránkám života.

2.1 Vymezení pojmu životní problém

Životní problémy mohou mít různou povahu: problémy se zdravím, rodinné problémy, problémy s vrstevníky, školní problémy, dopravní problémy, problémy s násilnými činy, závislostmi, s financemi, psychické problémy, atd. Kraus ve své knize¹⁶ uvádí, že v zásadě může jít o:

1. *běžné životní situace*, kdy si jedinec z různých důvodů nedokáže zajistit podmínky pro život – týká se to např. dětí z disfunkčních rodin, lidí s nižší mentální úrovní nebo lidí s různým ohrožením osobnostního rozvoje. Ve všech těchto situacích neprobíhá proces socializace žádoucím směrem.
2. *specifické situace* (tzv. náročné a krizové). Náročnou životní situací je situace, kdy dosažení cíle, splnění úkolu, uspokojení potřeby, není uskutečnitelné běžnými postupy. Krizovou situací je situace vyostřená v relativně krátkém čase, kterou jedinec není schopen překonat sám a vnitřní či vnější zátěž zvládnout pomocí vlastní strategie. Dělíme je na traumatické (ztráta blízké osoby, úraz, nemoc) a situace vznikající jako důsledek (stěhování, ztráta zaměstnání).

¹⁵ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 93-94, ISBN 80-7315-125-1

¹⁶ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vydání, Praha: Portál, 2008, s. 136, 142, 143, ISBN 978-80-7367-383-3

Nedostatek možností k nasycení životně důležitých potřeb a bezkonfliktních mezilidských vztahů patří k nejzávažnějším příčinám, které negativně ovlivňují psychickou rovnováhu a vývoj osobnosti jedince. Situace, při kterých musí jedinec překonávat překážky zabraňující mu dosažení cíle, se také nazývají zátěžové, tzv. zátěžové životní situace.

„Situace, jejíž prvky jsou navzájem v takovém vztahu, že vyžadují změnu, má-li systém jako celek nadále fungovat, nebo se vyvíjet, označujeme jako problémovou.“¹⁷ Za problémovou situaci považuje člověk takovou situaci, která vyžaduje jeho řešení, ale vzhledem k prostředkům, které má momentálně k dispozici ji není schopen z důvodu její nečitelnosti a nepřehlednosti zvládnout. Při řešení problému vycházíme z rozboru situace.

Další zátěžovou životní situací je konflikt. Je to situace, ve které působí dvě stejně velké síly protichůdného účinku (střet přání, postojů, motivů ...). Konflikty dělíme na:

- *intrapersonální* (účastníkem je jedna osoba a protichůdné síly se střetávají uvnitř osobnosti samotné, jsou součástí každodenního života, ovlivňují chování, konání a prožívání jedince),
- *interpersonální* (střet protikladných přání postojů a názoru dvou nebo více osob, zdrojem jsou příčiny osobnostní, strukturální a komunikační).

Řešení interpersonálních konfliktů závisí na míře prosazování zájmu konfliktních stran.

Nejčastěji je uváděno pět základních strategií řešení konfliktů:

- *vyhýbaní* (únikový styl, snaha vyhnout se konfliktu, nebo zůstat neutrální),
- *konfrontace* (sebeprosazující, nekooperativní jednání se snahou dosáhnout svých vlastních cílů bez ohledu na ostatní),
- *přizpůsobení* (jedna ze stran dobrovolně ustoupí zájmům druhé strany),
- *kompromis* (vzájemné ústupky, každá strana něco získá a něčeho se vzdá),
- *kooperace* (Obě strany se podílí na řešení, které jim umožní dosažení cíle se snahou maximalizovat společné výsledky).
- Z výše uvedeného vychází i styly řešení konfliktních situací (autoritativní, alternativní, vyjednávací). Zvláštním stylem je intervence řešení s pomocí třetích stran (mediace, facilitace, arbitráž).

Mezi další formy zátěžových životních situací patří frustrace a deprivace. Frustrační situace nastane tehdy, pokud se mezi člověka a cíl jeho činnosti postaví překážka, více

¹⁷ Palovčíková G. *Sociální psychologie II*. Brno: IMS 2009, s. 109

nebo méně nepřekonatelná a brání mu k jeho dosažení. Překážka může být externí (mimo jedince) nebo interní (je v jedinci). Frustrace označuje psychický stav člověka vznikající v důsledku neuspokojování potřeb anebo zabraňování určitého cíle. Při zvládání frustrací člověk užívá nespočet obranných mechanismů. Mezi nejčastější patří:

- *agrese* – krátkodobá reakce na frustraci, může být verbální, proti věcem, zvířatům, vlastní osobě i jiným lidem,
- *únik* – útěk od frustrující zátěže do jiné činnosti,
- *bagatelizace* – předstírání lhostejnosti,
- *kompenzace* – nahrazení nedosažitelného cíle náhradním cílem,
- *racionalizace* – přijetí reality, racionálním zdůvodněním nedosažitelnosti cíle,
- *manipulace* – snaha o dosažení cíle prostřednictvím manipulace s jinými lidmi,
- *rezignace* – ztráta úsilí a motivace k dosažení cíle,
- *identifikace* – v případě neúspěchu ztotožnění se s jinou osobou, jež cíle dosáhla.

„Deprivace označuje nedostatečné uspokojení důležité psychické, či fyzické potřeby jednotlivce. Nejčastěji bývá česky popisováno jakožto citové strádání - jakýkoliv nedostatek citu a emocí pociťovaný jednotlivcem. Může se jednat o nedostatek prokazovaného a vnímaného osobního respektu, pociťovaného bezpečí, sdílené lásky nebo vzájemných sociálních vazeb, ale i osobního strádání z nedostatku dalších smyslových podnětů.“¹⁸

V situacích, při kterých dochází k nadměrné psychické nebo fyzické zátěži, dochází ke stresu, který směřuje k obnovení narušené psychické rovnováhy.

Životní problémy člověka jsou podmíněny individuálně a společensky. Pro každého z nás je životním problémem jiná situace. Docent Sak ve své publikaci¹⁹ na základě empirického výzkumu uvádí patnáct kategorií životních problémů:

1. **finanční problémy:** nedostatek peněz, chudoba, peníze,
2. **bytové problémy:** zaplatit nájem, získat vlastní byt, problémy s majitelem, bydlení s rodiči, bydlení, dojíždění na vysokou školu,
3. **zdravotní:** zdravotní stav, kouření, alkohol,
4. **studijní problémy:** dostudovat, nedostatečná znalost jazyků, maturita, složit zkoušku, přimět se učit,

¹⁸ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Deprivace>, 5.12.2012

¹⁹ Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004, s. 157-158, ISBN 80-86320-33-2.

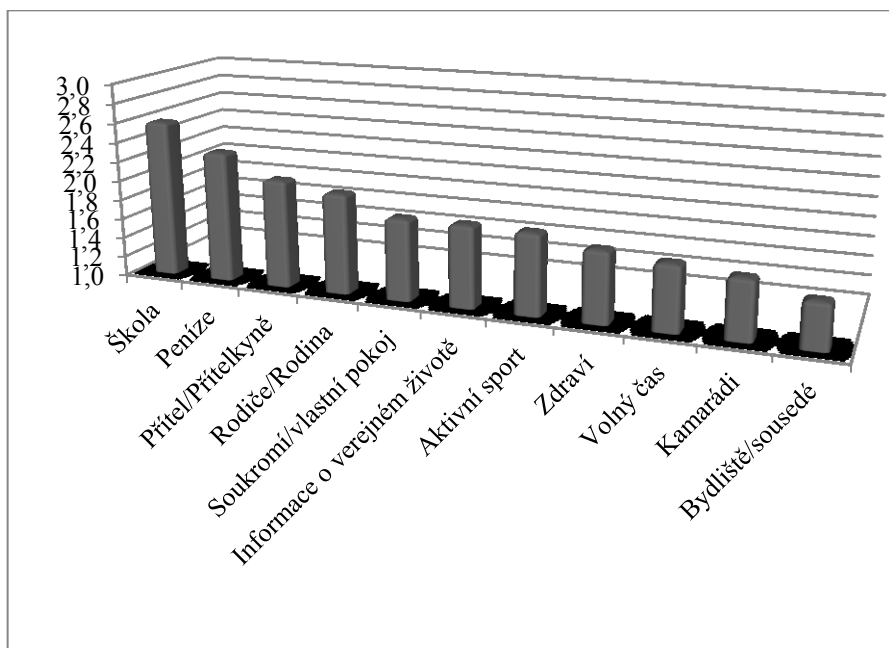
5. **pracovní problémy:** zaměstnání, podnikání, pracovní podmínky, rovnováha mezi prací a volným časem, nezaměstnanost, zůstat v zaměstnání, vydržet v práci do důchodu, změnit zaměstnání, udržet si postavení,
 6. **rodina:** rodinné problémy, konflikty jednotlivých členů domácnosti, neshody v rodině, založit nové manželství, do manželství zasahují rodiče partnera, špatné vztahy mezi členy rodiny, výchova dítěte,
 7. **sociální (existenční) jistoty:** nejistota, existenční problémy,
 8. **problémy s partnerem (partnerkou):** najít si partnera, udržet si partnera, konflikty, hádky, citové problémy,
 9. **mezilidské vztahy:** problémy s kamarády, vztahy na pracovišti,
 10. **negativní společenské jevy:** bída, podvody, nespokojenost s úrovní společnosti, morálka lidí, politika,
 11. **fyzické a psychické problémy:** vzhled, psychické pocity, pocit méněcennosti, malá sebedůvěra, odvaha, malé sebevědomí, postava, nadváha, výška, špatná pleť, hádavost, sobeckost, svéhlavost, vzpurnost, nervová labilita, uzavřená povaha, akné, neprůbojnost, nerozhodnost, nesmělost,
 12. **žádné,**
 13. **jiné:** tato kategorie zahrnuje odpovědi, které byly mimo rámec všech vymezených kategorií,
 14. **nedostatek času:** vyjít s časem, mít víc času,
 15. **transcendentno:** být blíž Bohu, nirvána, dosáhnout osvícení
- a údaje o hlavních životních problémech ve věkových skupinách:

Tabulka 1. Hlavní životní problém mládeže

Hlavní životní problém mládeže					
v letech 1996 a 2001 (v %)					
Životní problém	Rok	Věková skupina			
		15-18	19-23	24-30	31-45
Zdravotní	1996	1,6	2,7	5,3	9,4
	2001	1,9	4,4	8,1	9,3
Žádné	1996	10,4	10,7	6,8	9,4
	2001	2,9	2,4	1,7	2,1
Finanční	1996	11,2	17,1	25,2	21,2
	2001	12,6	20,0	24,5	23,0
Bytové	1996	0,8	14,3	13,5	2,0
	2001	0,0	5,8	6,6	5,4
Studijní	1996	34,4	13,4	4,3	1,2

	2001	36,9	12,2	1,7	1,4
Pracovní	1996	7,2	14,5	12,6	15,5
	2001	1,9	5,8	10,1	11,1
Vztahy v rodině	1996	12,8	1,8	10,7	16,3
	2001	3,9	1,5	4,6	3,6
Partnerské vztahy	1996	6,4	7,2	6,9	7,7
	2001	1,9	3,4	4,9	3,9
Mezilidské vztahy	1996	4,0	3,6	2,9	1,2
	2001	0,0	0,5	1,1	0,7
Negativní společenské vztahy	1996	0,8	0,0	0,0	0,4
	2001	0,0	0,9	0,0	1,1
Fyzické a psychické	1996	5,6	3,6	2,9	2,0
	2001	5,8	6,3	5,2	3,9
Sociální, existenční	1996	0,0	0,5	0,9	3,3
	2001	0,9	2,9	1,7	0,3

Obdobný výzkum, které oblasti života vnímali ve zkoumaném období adolescenti jako obtížný a problematický, prezentuje Macek ve své knize²⁰ v grafu.

Graf 1. Obtíže mládeže dle Macka

²⁰ Macek, P. *Adolescence - Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, 1. vydání, s. 147, ISBN 80-7178-348-X

A do třetice výzkum prováděný v letech 2001 a 2003 profesorem Krausem²¹ přinesl obdobné výsledky. Na dotaz jaký zásadní problém výrazně poznamenal jejich život, středoškoláci nejčastěji uvedli toto:

1 místo: Žádný, nevím

2 místo: Škola, učení

3 místo: Výběr (volba) vysoké školy

4 místo: Rodiče

5 místo: Strach z budoucna

6 místo: Přítel, přítelkyně

7 místo: Málo peněz, finance

8 místo: Fyzický (zdravotní)

9 místo: Nedostatek volného času, možnosti, jeho využití, vztahy mezi kamarády, vrstevníky

10 místo: Psychický (osobní)

11 místo: Drogy

Z výše uvedených údajů vyplývá, že středoškolská mládež za hlavní životní problém nejčastěji považuje problém se studiem, pak problém s financemi a následně problémy ve vztazích s rodiči a partnery.

2.2 Problémy v rodině

„Rodina je přirozené prostředí, do kterého se člověk rodí, aniž by si mohl vybrat jiné a přijímá to, co je v něm připraveno rodiči. Každá rodina má své vlastní „ovzduší – rodinné prostředí“, které je souhrnem vztahů a pocitů, které k sobě členové rodiny navzájem chovají. V neposlední radě je tvořeno mnoha dalšími faktory (skladbou rodiny, vzděláním rodičů, materiálním zabezpečením rodiny atd.).

Rodinné prostředí plní důležitou funkci při vývoji osobnosti dítěte a jeho socializaci. Je jeho vzorem do celého života. Získané návyky a atmosféru tohoto prostředí přenáší po osamostatnění do svého nového domova.²²

²¹ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 102, ISBN 80-7315-125-1

²² Andacký, A. *Bakalářská práce: Školní a rodinné prostředí jako zátěž dítěte ústící v potulky a útěk od rodiny, důsledky a východiska*. Brno: IMS 2011, s. 21.

Psychologický slovník²³ popisuje rodinu jako společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.

Rodina plní čtyři základní funkce:

- biologickou,
- výchovnou,
- ekonomickou a
- emoční.

Jednotlivé funkce se vzájemně prolínají, nelze je chápat izolovaně, vzájemně se doplňují. Rodina je důležitou institucí plnící funkci sociální ochrany svých členů. Každý její člen má v rámci rodiny svá práva i povinnosti. Rodina má i socializační a rekreační funkci (členové aktivně i pasivně odpočívají), atd.

Z hlediska funkčnosti definujeme²⁴ čtyři typy rodin:

- **Funkční rodina** – v podstatě neporušená, v níž je zajištěn dobrý vývoj a prospěch dítěte. V běžné populaci je takových rodin valná většina, až 85 %.
- **Problémová rodina** – rodina, v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) znamenají tyto rodiny potřebu zvýšené pozornosti a sledování. Problémových rodin se v populaci vyskytuje okolo 12–13 %.
- **Dysfunkční rodina** – je chápána jako rodina, kde se vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy již rodina není schopna zvládnout sama a je proto nutno učinit řadu opatření zvenčí, známých pod pojmem sanace rodiny. Toto pásmo je nejsvízelnější, protože jde o to, kam až podporovat takovou rodinu a odkdy se postavit v zájmu dítěte proti ní (např. zbavením rodičovských práv). Takové rodiny tvoří asi 2 %.
- **Afunkční rodina** – poruchy jsou tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace takové rodiny je bezpředmětná a zbytečná; jediným

²³ Hartl, P., Hartová, H. *Psychologický slovník*. 1. vydání, Praha:Portál, 2000, s. 512, ISBN 80-7178-303-X.

²⁴ Lovasová, L., Hanušová, J., Hellebrandová, K. *Sborník studií dětí a jejich problémy*. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005, s. 18, ISBN 80-239-4482-7

řešením, které dítěti může prospět, je vzít ho z této rodiny a umístit do rodiny náhradní, popř. není-li to možné, jinam. V populaci se vyskytuje asi 0,5 % takových rodin.

Funkčnost rodiny zásadním způsobem ovlivňuje kvalitu života jejích členů. Domov má být místem klidu, lásky, bezpečí a harmonie.

Kraus ve své knize²⁵ uvádí, že v období dospívání dochází k proměnám ve vzájemných vztazích v rodině. Mezi rodiči a adolescenty vznikají neshody a konflikty, které vyplývají především:

- z procesu osamostatňování dospívajících, z jejich snahy po nezávislosti a tendence oslabovat míru rodičovské kontroly,
- z některých vnitřních charakteristik adolescence, především ze zvýšené kritičnosti dospívajících a z jejich citového a osobnostního vývoje vůbec,
- z rozšiřování emocionálních kontaktů a společenského styku dospívajících mimo rámec rodiny,
- z obtíží rodičů zvládat novou situaci a osobnostně i partnersky se s ní vyrovnávat, zejména racionálně a emocionálně (Taxová, 1987, s. 185).

Problémy adolescentů spojené s rodinným životem zahrnují zejména konflikty s rodiči²⁶ nebo sourozenci, nezájem ze strany rodičů a z toho plynoucí pocit osamění, nadměrné požadavky rodičů na jejich osobu. V období dospívání často dochází i k problémům v komunikaci s rodiči. Dospívající mají dost neustálých příkazů a zákazů svých rodičů. Podle Huerre²⁷ se situace mezi rodiči a dětmi někdy přirostí až tak, že z úst dospívajícího často vychází slova typu:

„Dej mi pokoj!“

„Kašlu na vás, stejně si budu dělat, co chci!“

„Nemám se s tebou o čem bavit.“

„Nech si ty kecy!“

„Jste starý a hnusný...“

²⁵ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 96, ISBN 80-7315-125-1

²⁶ Nejčastější příčiny konfliktů mezi dospívajícím a rodiči jsou: domácí práce, ignorování rodičů, internet, kamarádi, neúcta, podvádění a lhaní, porušování dohod a slibů, pozdní návraty, oblékání, studijní problémy, náladovost, mlčení, alkohol, drogy a závislosti, vzdor.

²⁷ Huerre, P. *Nemluv se mnou tímhle tónem! : pomoc rodičům, jak porozumět dospívajícím dětem a jak s nimi jednat*. Praha: Portál, s.r.o. 2008, s. 5-8, ISBN 978-80-7367-443-4

„Matka je hysterka, otec psychopat“

„Já tě nesnáším!“

V těchto případech dochází k narušení vztahů uvnitř rodiny.

Z výsledku šetření prezentované v knize²⁸ lze konstatovat, že hlavní příčinou konfliktů a sporů v rodině je špatná rodinná atmosféra (téměř 47%) a výchovné chyby rodičů (skoro 46%). Citový postoj projevený rodiči vůči dítěti předurčuje jejich emocionální vztah, který je důležitým kritériem celkové atmosféry uvnitř rodiny. Živnou půdou pro konflikty je nadměrná ochrana nebo naopak nedostatek péče. Nedostatek důvěry, respektu a tolerance rodičů k názorům dětí, nedostatek porozumění pro jejich svět lze považovat za nejčastější chyby ve výchově a zdroj konfliktů. Nezanedbatelným zdrojem konfliktních situací v rodině jsou i osobnostní rysy rodičů (pokrytectví, nedostatek tolerance, pochopení a vedení). Nízká autorita rodičů a osobnostní rysy adolescentů (nezdrženlivost, kritičnost, apatie) byly uváděny méně často. (Marzec 1999, s. 285-289)

Do života adolescenta také občasné zasahuje úmrtí či vážná nemoc někoho v rodině, finanční problémy rodiny, manželské problémy nebo rozvod rodičů, nesprávný řád v rodině i týrání blízké osoby nebo jeho samého. Všechny výše popsané situace mohou vyústit v to, že „dospívající se může začít chovat nesprávně nebo vyvolávat problémy, aby tím vyslal signál, že cítí neklid, ale nedokáže své pocity vyjádřit slovy.“²⁹

2.3 Problémy ve škole

Škola je po rodině druhým nejdůležitějším socializačním činitelem a institucí, která ovlivňuje osobnost, vztahy a každodenní zkušenosti adolescentů. „Škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Pojetí a funkce školy se mění se změnami společenských potřeb. Stala se místem socializace žáků, podporujícím jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravující je na život osobní pracovní a občanský. Postupně ztratila monopol na vzdělání, stále více se otevírá životní realitě a sblížuje se s neformálním vzděláváním a informálním vzděláním.“³⁰

²⁸ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 96, ISBN 80-7315-125-1

²⁹ Townsend, J. *Hranice a dospívání*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2009, s. 99, ISBN 978-80-7255-191-0

³⁰ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, s. 221, ISBN 80-7178-029-4

Nástupem na střední školu se pro pubescenta otevírá široký obzor možností. Nejedná se pouze o přípravu na budoucí povolání, snížení kontroly ze strany rodičů a tím získání relativní svobody, ale i seznámení se s novými kamarády, kteří na něho můžou působit kladně i záporně. Je obecně známo, že na středních školách jsou do větší míry rozšířeny patologické jevy, jako je užívání alkoholu, kouření cigaret a marihuany, užívání drog. Odolání těmto negativním svodům, závisí na vštěpených morálních hodnotách adolescentů. Je častým jevem, že z premianta na základní škole se na střední škole stává problémový student.

Dle Krause³¹ významnou součástí každodenního života dospívajících tvoří škola a učení. Nespokojenost ve škole, studijní obtíže, přání změnit studijní nebo učební obor mohou mít skrytý původ i ve snaze dospívajícího osamostatnit se od rodičů. Strach ze selhání, zesměšnění v souvislosti se zkoušením³² představují často vyhocené a vypjaté situace. Školní zátěžová situace může pro žáka představovat aktuální nebo jen potencionální situaci, kterou považuje za obtížně zvládnutelnou, nepříjemnou, ohrožující až nebezpečnou. Může se jednat o nespravedlivé hodnocení a výsměch ze strany učitele či spolužáků, veřejné vystoupení, obdržení špatné známky, nutnost řešit úkoly přesahující jeho možnosti, nutnost provést činnost, kterou plně neovládá, šikanování ze strany spolužáků atd.

Nejběžnějším problémem dospívajících jsou problémy nějakým způsobem spjaté s vyučováním a úspěšností ve škole. Mnohdy se jedná o celkový neprospěch, problémy v určitých předmětech, pocity přetíženosti a nezvládnutí učiva. Podle Ulbertové³³ pro jasnější vymezení toho, co jsou běžné potíže na jedné straně a hluboké problémy s učivem na druhé straně, je potřeba zvážit několik faktorů a aspektů:

1. Jak dlouho potíže s učením trvají?

³¹ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 94-95, ISBN 80-7315-125-1

³² Strach ze zkoušky je nepříjemný psychický stav, který předchází zkoušce a je vyvolán očekáváním nepříliš úspěšného průběhu i výsledku zkoušky. Má složku kognitivní (pochybnosti, nedůvěra ve vlastní síly, pochybnosti o objektivitě učitele a zkoušky), emocionální (nelibé pocity, pocity možného ohrožení, obavy ze selhání), fyziologickou (zrychlený dech a tep, zvýšený krevní tlak, chvění, zblednutí či zčervenání, někdy zvracení, průjem), složku chování (neklid, nemožnost se soustředit, snížení výkonnosti). Lze jej očekávat u psychicky labilnějších žáků, u žáků, které vyučuje tvrdý a nadměrně náročný učitel, u většiny žáků před rozhodujícími zkouškami (např. před maturitou, přijímací zkouškou apod.) (Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, s. 214, ISBN 80-7178-029-4)

³³ Bukovská, L., Kaňak, J., Krčmařova, B., Scheerova, L., Schmidová, K., Stretti, S., Ulbertova, K. Z. *Sborník studií dětí a jejich problémy III*, Praha: Sdružení linka bezpečí, 2010, s. 67, ISBN 978-80-254-6840-1

- krátkodobé (lze řešit vlastními silami)
 - dlouhodobé (nutné vyhledat odborníky)
2. Jak často se potíže se studiem objevují?
- jednorázově (lze řešit vlastními silami)
 - opakované (nutné vyhledat odborníky)
3. V kolika a v jaké šíře předmětů se obtíže s učivem týkají?
- předměty učené jedním učitelem/ jediný předmět (lze řešit vlastními silami)
 - všechny naukové / jazykové/ technické předměty (nutné vyhledat odborníky)
4. Jak probíhá příprava do školy?
- student má na přípravu podmínky/ samostatně/ příprava vůbec neprobíhá (lze řešit vlastními silami)
 - pravidelně/ s dohledem/ doučování (a přesto jsou problémy, nutné vyhledat odborníky)
5. Jak dotyčný student pracuje na hodinách ve škole?
- udrží pozornost při výuce
 - student je nepozorný (nutné vyhledat odborníky)
6. Jaká je rodinná situace (aktuální, eventuálně dlouhodobá)?
- klidná rodinná atmosféra (funkční rodina)
 - aktuální či dlouhodobé rodinné neshody (nutné vyhledat odborníky)
7. Zdravotní stav studenta, který by mohl ovlivnit studijní výsledky?
- student je zdravý bez obtíží
 - neurologické, fyzické nebo psychické onemocnění (nutné vyhledat odborníky)
8. Jak je student motivovaný ke studiu, vidí v něm smysl?
- motivovaný
 - lhostejný ke studiu (lze řešit vlastními silami)
 - pokud problém přetrvává týdny až měsíce (nutné vyhledat odborníky)

Nástrojem pro dosažení dobrých studijních výsledků, řešení studijních obtíží, ale také prevence jejich vzniku by měl být rozvoj motivace dospívajícího se vzdělávát.

Častým problémem středoškoláků je problematický vztah s některým s učitelů. Jejich vztah určuje vzájemná interakce, která může nabývat mnoho podob – averze, respekt, přátelství, láska v extrémním případě sexuální vztah. Některé z nich jsou žádoucí, jiné nikoliv, určité typy vztahu jsou až protizákonné. Nejběžněji se jedná o vyhrocený negativní vztah, který

se projevuje ponižováním studenta učitelem, nespravedlivé a přehnané nároky na studenta, osobní antipatie. Stále platí, že učitelé vnímají své studenty v daleko větší míře jako podřízené než jako možné partnery pro dialog a adolescenti taktéž nevnímají svoje učitele jako naslouchající partnery v diskusi.

Dalším závažným problémem může být šikana ze strany spolužáků. „Šikanování je takové agresivní jednání, jimž si strůjce působením fyzických či psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad obětí.“³⁴ Střední škola (obzvláště internátního typu) je místem, kde problém šikany často vzniká. Velká koncentrace studentů různých osobnostních charakteristik, dostatečný výběr obětí a různá školní zákoutí, kam oko pedagoga a vychovatele nedohlédne, jsou ideálními podmínkami pro její vznik. Šikana se zde mnohdy začne rozvíjet jaksi samozřejmě a jedinci jsou šikanováni nebo posléze také šikanují na základě tradice, předávané od ročníku k ročníku.

Obětí se může stát kdokoliv, neexistuje žádný univerzální typ. Většinou se jedná o tělesně slabší, neobratné, obézní, tiché, plaché, s nízkým sebevědomím nebo jinak handicapované jedince (tělesná vada, rozštěp, často brýle, atd.). V dnešní době se bohužel častou obětí šikany stávají jedinci ze sociálně znevýhodněných rodin (nemůžou se oblékat podle poslední módy, nemají mobilní telefon, nechodí do fastfoodů, atd.). Specifickým druhem šikany je šikana rasová, která se zakládá na fyzické rasové odlišnosti.

Naopak agresorem se stává jedinec, jehož snahou je dominovat a ovládat okolí, který je bez morálního citění, bez jakéhokoliv pocitu viny a lítosti. Ovšem ve snaze strhnout na sebe pozornost se může agresorem stát i jedinec nepřilíš oblíbený s nízkým sebevědomím, toužící po uznání a obdivu spolužáků. I na základě toho lze agresora rozdělit na typy: oblíbenec, srandista, nohsled. U každého z nich jsou typické, rozlišné charakterové vlastnosti.

Kolář ve své knize³⁵ popisuje přehled konkrétních typů a forem agresí a manipulací:

- fyzická agrese a používání zbraní (fackování, vrážení špendlíků do hýždí, mučení, hromadné kopání),
- slovní agrese a zastrašování zbraněmi (vyhrožování násilím, nadávky, výsměch, vtipkování na úkor oběti, zesměšňování),

³⁴ Vališová, A. Kasíková, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2006, 1. vydání, s. 353. ISBN 978-80-247-1734-0

³⁵ Kolář, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005, 1. vydání, s. 26-47. ISBN 80-7367-014-3

- krádeže, ničení a manipulace s věcmi (povinné odevzdávání kapesného, svačiny, přivlastňování si věcí oběti),
- násilné a manipulativní příkazy (nucení klečct před agresory a prosit je o milost, líbat jim boty),
- zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvoři (ignorování, pomlouvání)

a pět stádií šikany, kterou označuje jako nemocné chování:

- první stadium: zrod ostrakismu (izolace postiženého jedince, zesměšňování a znevažování oběti),
- druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace (agresor mapuje, kam až může zajít),
- třetí stadium: klíčový moment – vytvoření jádra (spojení agresora se sympatizujícími jedinci a vytvoření strategie výběru obětí, šikanování nabývá na organizovanosti, poslední možnost na odpor ostatních členů skupiny),
- čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů (sílí tlak ke konformitě na dosud neangažované členy skupiny),
- páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana (šikana je nyní předmětem zábavy pro celou skupinu, dochází k rozdělení studentů na dvě sorty, *otrokáře a otroky*).

Všechny výše uvedené problémy mohou vést ke strachu ze školy³⁶ a s tím související záškoláctví.

Záškoláctví je označení běžně používané pro neomluvené absence dítěte ve vyučování. Dle Vágnerové³⁷ lze záškoláctví v některých případech charakterizovat jako soubor obranného chování únikové povahy, jehož cílem je snaha vyhnout se neúnosné zátěži, kterou v tomto případě reprezentuje škola. Často je však spíše projevem nerespektování stanovených sociálních norem. „V některých výzkumech se ukazuje, že až třetina záškoláctví souvisí přímo s klimatem ve škole, se způsobem jednání pedagogů s žáky a s neprofesionálním

³⁶ Převážně emocionální stav žáka během aktuální nebo pouze očekávané školní situace, kterou daný žák považuje za obtížnou, ohrožující, nebezpečnou. Je charakterizován vnitřním zážitkem rozrušení a provázen řadou vegetativních reakcí. Na jeho vzniku se podílejí také poznávací procesy. Žák analyzuje situaci a dospívá k názoru, že je pro něj ohrožující; zabývá se především negativními důsledky; připravuje se na neúspěch, selhání kritiku. (tamtéž, s. 213-214)

³⁷ Vágnerová, M. Psychologie problémového dítěte školního věku. Praha: Karolinum, 1997, 1. vydání, s. 73. ISBN 80-7184-488-8

fungováním pedagogů³⁸. Matějček³⁹ konstatuje, že pomoc a náprava spočívá v odstranění příčin, tedy dosáhnout porozumění vychovatelů pro individuální rysy osobnosti studenta a přizpůsobit ambice a očekávání jeho možnostem. Další podstatnou složkou nápravného programu studenta je soustavné, citlivé posilování jeho odolnosti vůči frustracím, a to metodou postupných zátěží v situaci dokonalého citového zajištění.

2.4 Problémy ve vztazích s vrstevníky a s opačným pohlavím

„Člověk během života navazuje mnoho různých interpersonálních vztahů. Potřeba navazovat tyto vztahy, potřeba sociálního kontaktu, je považována za základní lidskou potřebu (Baumeister, Leary, 1995).“⁴⁰ Jedná se o situačně podmíněné vztahy v situaci nouze nebo ohrožení, kdy se člověk obrací na přítomnou osobu nebo osoby se žádostí o pomoc nebo aby se jen tak podělil o zážitky z prožité situace a vztahy trvalejší a těsnější. Tato základní lidská potřeba se nazývá Afilace – touha člověka vyhledávat, navazovat, udržovat, obnovovat pozitivně emočně laděné vztahy s druhými lidmi. Tato potřeba je u každého jiná a proměnlivá v závislosti na situaci, ale v určité míře se vyskytuje u každého po celý život. Potřeba sociálního vztahu má různou podobu. Může se jednat o potřebu sdružování na základě stejných zájmů (zájmová sdružení), náboženských nebo politických idejí. Jinou podobu potřeby mají mezilidské vztahy, které mohou být krátkodobé, dlouhodobé, náhodné s různou mírou důvěrnosti a těsnosti vztahu.

Mezilidským vztahem, o který se snaží většina lidí, je přátelství. Přátelství je těsný vztah mezi dvěma lidmi stejného nebo opačného pohlaví, má asexuální charakter. Vzniká na základě vzájemné sympatie, přechází ve vztah mít rád a přináší potěšení ze společných aktivit. Jedná se o společné trávení času, bez budování hmotně podloženého vztahu, jako je tomu u partnerství nebo manželství. S těmito vztahy existuje paralelně. „Přátelství mezi osobami stejného pohlaví je důležitým zdrojem intimity pro muže i ženy a obě pohlaví od přátelství intimitu očekávají (Fehr, 2004, s. 9)“⁴¹ Ženy společný čas tráví konverzací o všem možném, zatímco muži se orientují více na společné aktivity.

³⁸ Bukovská, L., Kaňak, J., Krčmařova, B., Scheerova, L., Schmidová, K., Stretti, S., Ulbertova, K. Z. *Sborník studií dětí a jejich problémy III*, Praha: Sdružení linka bezpečí, 2010, s. 73, ISBN 978-80-254-6840-1

³⁹ Matějček, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. SPN Praha, 1991, 1 vydání, s. 308,309. ISBN 80-04-24526-9

⁴⁰ Slaměník, I., *EMOCE A INTERPERSONÁLNÍ VZTAHY*. 1. vydání, Praha: Grada, s. 86, ISBN 978-80-247-3311-1

⁴¹ Tamtéž, s. 107

Vrstevníckou skupinu lze charakterizovat jako malou, primární, neformální sociální skupinu, která je z hlediska věku homogenní. Tyto skupiny vznikají od počátku školní docházky a s věkem jejich význam roste. Po rodině je nejdůležitějším socializačním činitelem. Zde se učí rovnoprávnosti, kooperaci a sebeuplatnění. Tyto skupiny jim umožňují osamostatnění od rodiny a jejich vstup do širších sociálních skupin. „Vrstevnícká skupina spíše než jakákoliv jiná formace uspokojuje i primárně biologickou a sekundárně psychickou potřebu uvolnění, relaxace a zábavy, která vystupuje do popředí v zátěžových situacích daných především školními povinnostmi.“⁴² Ve skupině vrstevníku se nachází oblíbení jedinci (ti jsou aktivní v různých činnostech, iniciativní, optimističtí se smyslem pro humor, čestně a přirozeně vystupující) a jedinci odmítaní (ti se vyznačují slabou schopností navazování sociálních kontaktů, neumí se mezi vrstevníky chovat, vždy stojí v pozadí, jsou nejistí a náladový, postrádají schopnost dávat a brát). Pro člena vrstevnícké skupiny je tato skupina referenční, své jednání podřizuje daným pravidlům a stává se s ní konformní.

V adolescenci nabývají vrstevnícké vztahy a skupiny specifické vlastnosti. Vzájemné posuzování je bohatší, snižuje se význam sympatie. Okruh skupiny se zužuje na několik důvěrných přátel, které spojuje hlubší vztah a sebepoznání. V těchto skupinách probíhá socializační proces uskutečňovaný prostřednictvím skupinových vlivů a požadavků na členy. Pro adolescenty se skupina stává nástrojem sociální kontroly, silnějším než sociální kontrola rodiny.

Dle Krause⁴³ vrstevnícké vztahy, které mají určitým způsobem nahrazovat slábnoucí závislost na rodinu, jsou častým zdrojem různých nesnází. Pověštinou jde o vzájemné každodenní malicherné konflikty a spory, ale i o pocit nepřijetí vrstevníckou skupinou a pocit osamělosti, nezpůsobilosti iniciovat a udržet přátelský vztah. Lze říct, že ti adolescenti, kteří prožívají harmonické přátelské vztahy a mezi spolužáky jsou ve větší oblibě, se vyznačují vyspělejším stupněm sociálních dovedností.

Snad každý člověk touží po lásce, být druhým člověkem milován. Už i malé děti krouží kolem tématu lásky, když po očku sledují, zda matka nevěnuje více času sourozencům. Ve škole kluci svádějí boj o přízeň nejkrásnější spolužačky a dívky dělají vše možné, jen aby

⁴²<http://search.seznam.cz/?q=vrstevnick%C3%A9+vztahy&count=10&pId=DtUKvvpv4wn6Wqj-s9jEj&from=21> – Kapitoly ZE Sociální Pedagogiky, 20.1.2013

⁴³ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 95-96, ISBN 80-7315-125-1

byly středobodem pozornosti kluků ve třídě. Na počátku puberty se všechna tato snaha u obou pohlaví zaměří na hledání partnera, se kterým by mohli „chodit“ Prozatím se jedná o nezralé formy lásky o jakousi nutnost neboli standard, neboť kdo s nikým nechodí, není „cool“. Později, v ranní adolescenci má svůj počátek láska v pravém slova smyslu. Jedná se o jedinečnou zkušenost. Chlapec už není děvčetem milován pro jeho atraktivitu, značkový mobil, oblečení a naopak. Je milován skutečně pro sebe samého. Prožívají tak intenzivní vztah, že by se všeho vzdali, jen aby mohli milovat a byli milováni. O to bolestivější je zhroucení takového vztahu. S rozchodem se velmi obtížně vyrovnávají a v mnoha případech se výrazně odráží na jejich sebehodnocení.

Opačným problémem je potíže s navazováním vztahů. Dospívající si často kladou otázky typu: „Jak jí/jemu mám říct, že se mi líbí“ „Co musím udělat, aby si mě všiml/a?“ Někdo je plachý nedokáže oslovit objekt svého zájmu, natož si domluvit schůzku, jinému jde navazování vztahů „jako po drátku“. V této oblasti hraje velkou roli temperament daného jedince. Fiasko v lásce a neschopnost začít partnerský vztah vede u dospívajícího k pocitu nejistoty a méněcennosti.

Častým problémem v partnerských vztazích jsou konflikty, hádky, pochybnosti o lásce partnera nebo partnerky. Nejčastějším zdrojem konfliktů v období dospívání je žárlivost. Mladí lidé se mnohdy chovají impulzivně, a tak se často stává, že velká láska se okamžikem změnila v nenávisť, žárlivost a obrovskou touhu po pomstě. Je to proto, že mnozí si často zaměňují lásku s vlastněním. Rádi by měli milovaného člověka sami pro sebe, nechtějí se o něj dělit s jinými.

„Nároky dospívajících na hodnotu lásky a přátelství bývají značné, touží v nich po dokonalosti, opravdovosti a velikosti citů. Proto prožívají velké rozčarování, když zjistí, že jejich cit není opětován nebo že vyprchá. Ukázalo se, že problémy v partnerských i vrstevnických vztazích trápí spíše dívky než chlapce (Kraus 1998, s. 195).“⁴⁴

2.5 Ostatní každodenní problémy středoškolské mládeže

Běžné denní problémy vyplývají z denních aktivit. Nemusí se vždy jednat o mimořádné události. Většinou jde o dlouhodobé starosti, které většina lidí považuje za obvyklé a normální. Tyto starosti však významně ovlivňují zdraví a osobní pohodu. Většina každodenních problémů je spojená s trávením volného času.

⁴⁴ Tamtéž, s. 96

Volný čas je „významnou oblastí života ale i výchovy, časem očekávání, ale i rizik.“⁴⁵ Způsob trávení volného času je jedním ze základních faktorů určující kvalitu našeho života. Volný čas je čas, se kterým si může člověk nakládat podle svého uvážení na základě svých zájmů. Je to doba, která nám zůstane z 24 hodin po odečtení času, který strávíme povinnostmi, jako jsou práce, škola, péče o rodinu, domácnost, péče o fyzické potřeby včetně spánku. Volný čas lze považovat za produkt společnosti, která by proto měla vytvářet dostatečnou nabídku volnočasových aktivit pro všechny věkové skupiny. Aktivní trávení volného času slouží k uspokojení bezprostředních tužeb jedince a k relaxaci. Plní také mnoho společenských funkcí a u mládeže se efektivně podílí na prevenci sociálně patologických jevů. Je důležitým faktorem při vytváření žebříčku hodnot a priorit především v dětství a mládí člověka.

S kým, jak a kde tráví mladí lidé volný čas? I těmito otázkami se zabýval výzkum Národního institutu dětí a mládeže. Z jeho závěrečné zprávy⁴⁶ vyplývá, že mladí lidé často či velmi často tráví volný čas s přáteli. Hodně mladých lidí uvedlo, že tráví volný čas velmi často nebo alespoň často s partnerem. To, kolik mladí lidé tráví času s partnerem, závisí na jejich věku, čím jsou starší, tím více času tráví s partnerem. S rodiči tráví mladí lidé volný čas občas či málokdy. Po rodičích následuje možnost trávit volný čas sám. Ve volnočasové organizaci tráví mladí lidé svůj volný čas nejméně často. To jakým způsobem a kde tráví mladí lidé volný čas, je zaznamenáno níže v tabulkách aktivit, které jim byly ve výzkumu nabídnuty ve dvou bateriích. Z každé baterie si vybrali jednu aktivitu, která jim je nejbližší.

Tabulka 2. Baterie aktivit

Aktivita	Každý den	Alespoň 1x týdně	Méně než 1x týdně	Méně než 1x měsíčně	Vůbec ne
Poslech hudby	70,6	22	5,1	1,8	0,5
Četba knih, novin, časopisů	29,2	43,8	14,9	8,2	4
Pasivní odpočinek, nicnedělání	24,6	36,9	21,2	11,1	6,1
Schůzka s partnerem	29,6	30,8	8	6,9	24,6
Počítač – internet, hry,	37,1	34,2	13	7,8	7,9

⁴⁵ Kraus, B., Sýkora, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS 2009, 63 s.

⁴⁶ www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1174039212.pdf, 12.11.2012, „Aktuální problémy mladé generace v ČR“ závěrečná zpráva

programování					
Turistika, výlety do přírody	3,9	22,7	36,5	28,8	8,1
Návštěva kaváren, restaurací, čajoven	7,5	39,2	28,9	19,4	5,1
Péče o zevnějšek	7,2	24,8	20,5	22,8	24,7
Aktivní sport	15,9	33,3	18,9	14,9	17,1
Sledování TV, videa, DVD	41,4	36,4	14,5	6,8	0,9
Studium, příprava na školu, mimoškolní vzdělávání	28,9	31,6	12,7	10,1	16,7

Tabulka 3. Baterie aktivit

Aktivita	Každý den	Alespoň 1x týdně	Méně než 1x týdně	Méně než 1x měsíčně	Vůbec ne
Návštěva klubů, diskoték, zábav, večírků	2,9	32,5	28,9	24	11,6
Návštěva kina	0,2	3,7	25,5	57,3	13,4
Návštěva divadla, muzea, galerie, koncertů vážné hudby	0,2	1,7	11,3	45,8	41
Návštěva ostatních koncertů	0,4	4,2	17,7	48,8	28,9
Domácí práce, péče o dům a zahradu	16,1	39	21,4	14,4	9,2
Ruční práce, kutilství	3,7	13,1	18,4	24,2	40,7
Zájmová činnost	7,4	16,4	14	19,1	43
Návštěva sportovních utkání, akcí	3,4	16,2	21,5	31,5	27,5
Opravy a údržba motocyklu, auta	2,1	5,9	8,6	15,1	68,3
Duchovní aktivita, meditace	2,3	4	3,1	7,9	82,7
Veřejně prospěšná, dobrovolnická činnost	0,8	2,6	4,5	17	75
Deskové hry	1,3	4	16,2	39	39,5

Návštěva nákupních center	4,1	30,1	33	26,2	6,5
Politická činnost	0,9	1	2,9	6,4	88,8

Z uvedených tabulek vyplívá, že jedničkou z činností ve volném čase mladých lidí je poslech hudby. Na druhém místě je sledování TV či videa, potom následuje práce s počítačem a schůzky s partnerem. Dle Krause⁴⁷ je problémem to, že mládež volný čas má, ale není schopna jej využít. Neví jak s časem naložit, neumí se orientovat v nabídce volnočasových aktivit, chybí jí potřebné dovednosti a informace. Tím se ale otevírá prostor pro nudu a asociální činnosti.

Dalším častým problémem dnešní mládeže jsou problémy spojené s nedostatkem finančních prostředků. Tento problém se více týká starších adolescentů, což především souvisí s jejich způsobem trávení volného času (návštěvy diskoték, kin a jiných zábavných podniků), módou a koníčky. Častěji tento problém pocítují chlapci, protože pro ně je vědomí, že „na to mám“ důležitější než pro dívky. Mít dostatek peněz pro ně znamená určitou vrstevnickou prestiž. Proto při jejich shánění občas zajdou i za hranice zákona.

V životě středoškoláků se vyskytují i zdravotní a psychické problémy. Zdravotní problémy jsou spojené s fyzickou stránkou jedince, zahrnují dlouhodobé nebo chronické onemocnění, úrazy, obezitu. „Všeobecně je znám zhoršující se zdravotní stav mládeže.“⁴⁸ Dospívání je obdobím změn a mládež při něm může trpět různými duševními poruchami.

Úzkost může způsobovat stejná muka jako tělesná nemoc. Souvisí se strachem, který je součástí reakce na hrozící nebezpečí. Úzkost může být ve většině případů užitečná. Jsme-li trochu nervózní, přiměje nás to k větší ostražitosti a bdělosti. Problematickou se stává v momentě, když je tak silná, že brání člověku v normálním myšlení.

Dospívající jsou často náladoví, trpí různými depresivními stavy. „Deprese způsobuje širokou škálu mučivých stavů: zoufalství, beznaděje a bezmocnosti, pocitů viny a sebeobviňování, studu prázdnoty a přesvědčení, že nikoho nezajímám, pocitu bezcennosti a podřadnosti, neustále neuspokojené touhy.“⁴⁹ Zjistit příčinu vzniku deprese je složité. Může mít fyzické příčiny (špatné stravování, vrozené dispozice, určité nemoci

⁴⁷ Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 56, ISBN 80-7315-125-1

⁴⁸ tamtéž, s. 97

⁴⁹ Dainowová, S. *Jak přežít dospívání svých dětí*, 1. vydání, Praha: Portál, 1995, s. 119, ISBN 80-7178-051-0

atd.), může být reakcí na vážné situace (smrt blízkého) nebo potlačovaný hněv. Vždy jako by pramenila z nitra člověka. Depresivní člověk je popudlivý, netrpělivý, stále si stěžuje, má přemrštěné nároky, je apatický a netečný, uzavírá se do sebe, takže i když je fyzicky přítomen, žije jako by ve vlastním světě. Ztrácí chuť k jídlu, či naopak se přejídá, kouří, opíjí se, trpí poruchou spánku. Deprese se častěji se vyskytuje u dívek než u chlapců.

V období dospívání jsou dívky často posedlé představou, že ideální žena musí být štíhlé a pružné postavy a ideální mírou je konfekční velikost č. 34. Proto mnohé drží drastickou dietu, která ovšem často přeroste v mentální anorexii. Silné omezení příjmu potravy má za následek drastickou ztrátu váhy, která může vést k závažným onemocněním a nepodchycená může končit i smrtí. Obdobná porucha je i bulimie (nekontrolovatelné přejídání a pak zvracení potravy).

2.6 Dílčí závěr

Motto:

„Nezbývá než počkat, až se dospívání přežene, a doufat, že po sobě nezanechá spoušť.“

Donald W. Winnicott

Život v dnešní době je náročný. Formování osobnosti se neodehrává vždy klidným způsobem a v příznivých podmínkách. Děti v období dospívání naráží na různé překážky, obtíže a prochází mnohými problémy. Mám na mysli situace, kdy splnění úkolu, dosažení cíle a uspokojení potřeb vyžaduje překonání určité překážky či obtíže. Ty nejběžnější jsem popsal v této kapitole.

Většina dospívajících dětí se nakonec se svými problémy zdárně vypořádá a úspěšně dorazí do dospělosti. To jakým způsobem a za pomoci koho, rozeberu v následující kapitole.

3 POMOC A PODPORA PŘI ZVLÁDÁNÍ ŽIVOTNÍCH PROBLÉMŮ

V současné společnosti je obtížné žádat o pomoc, protože se očekává, že lidé by měli být schopni své problémy řešit sami, a že pokud to nedokážou, jsou slabí a neschopní. Proto vyhledání pomoci odkládáme na mnohem později, než kdy jí je třeba a když už se konečně pro ni rozhodneme, cítíme se trapně. I přes to všechno se většinou při řešení svých obtížných životních problémů můžeme opřít o pomoc rodiny, přátel, vrstevníků, zájmových a jiných institucí.

Sociální opora je jedním z významných činitelů, který pozitivně ovlivňuje zvládání zátěžových situací. Dle Křivohlavého⁵⁰ se sociální oporou rozumí pomoc poskytovaná druhými lidmi člověku, který se nachází v náročné, zátěžové situaci. Jde o činnost, která člověku tyto situace určitým způsobem ulehčuje. Sociální opora má mnoho podob a je poskytovaná na různé úrovni. Křivohlaví⁵¹ rozlišuje tři úrovně:

- makroúroveň sociální opory – jedná se o celospolečenskou formu pomoci potřebným (dávky sociální opory, pomoc lidem v postižených oblastech),
- mezoúroveň sociální opory – jde o situaci, kdy se určitá skupina snaží pomoci svému členu nebo někomu ve svém okolí, i když není součástí skupiny, který se nachází v nouzi (pomoc spolupracovníků kolegovi z podniku, pomoc náboženského sdružení nemocným, pomoc lidí ze zájmového sdružení svému členu),
- mikroúroveň sociální opory – danému člověku poskytuje pomoc a oporu jeho nejbližší osoba (pomoc mezi partnery, pomoc rodičů dítěti, pomoc mezi nejbližšími přáteli)

a čtyři základní formy sociální opory:

- instrumentální opora – jedná se o konkrétní formu pomoci (finanční výpomoc, materiální podpora, zařízení neodkladných věcí místo postiženého),
- informační opora – jedinci v nouzi je dodána informace nápomocná při orientaci v tíživé situaci (poskytnutí fundované rady k řešení konkrétního problému), patří sem i naslouchání druhému,
- emocionální opora – jedinci v tísní je soucítěním sdělována emocionální blízkost (dodávání naděje, naznačování přejné náklonnosti laskavým jednáním),

⁵⁰ Křivohlavý, J., *Psychologie zdravý*, 2. vydání, Praha: Portál, 2003, s. 94, ISBN 80-7178774-4

⁵¹ Tamtéž, s. 95-98

- hodnotící opora – jednání, jimž je posilováno pozitivní sebehodnocení a sebevědomí postiženého jedince, je podporována jeho snaha o autoregulaci; patří sem i sílení těžkostí s jedincem v tísní.

U sociální opory je důležité nejen množství, ale i kvalita poskytnuté sociální opory. Důležitá je její přiměřenost a adekvátnost, aby pomoc danému jedinci v tísní měla vztah k tomu, co skutečně tento jedinec potřebuje.

Poskytování sociální opory může mít za určitých podmínek ale i negativní efekt. Bývá to způsobeno několika důvody. Křivohlavý popisuje⁵² tři nejčastější:

- nadměrná pomoc člověku v tísní – pomoc, která adresátovi bere možnost osobního vyrovnávání se zátěžovou situací (ztráta samoobslužnosti, schopnosti samostatně řešit problém),
- nevhodná forma pomoci – v situacích, kdy forma pomoci neodpovídá potřebám daného jedince (podání jídla člověku, který má mimořádnou žízeň),
- odlišnost představ o tom, co je třeba dělat – vychází z nepochopení, odlišnosti představ o tom co je žádoucí, potřebné a nutné (pokud je člověk dlouhodobě nezaměstnaný, bez finančních prostředků, je nedostatečnou pomocí poskytnutí jednorázové finanční dotace, pro něho je důležitější získání práce a tím i znovuzískání sebeúcty).

I přes to všechno lze obecně říct, že sociální opora má v životě člověka svůj význam. Je důležitá pro udržení duševního zdraví a je důležitým momentem v procesu zvládnutí životních problémů. Obzvláště v případě onemocnění, úrazu, určité životní krize, hlubokého zklamání (zvláště v případě úmrtí blízké osoby), řešení závažných rozhodnutí apod. V těchto situacích mnohdy tvoří takzvaný „narázník“ neboli „tlumič nárazů“.

3.1 Pomoc a podpora v rodině

„Nejmocnější instinkt novorozeného mláděte je podle Bowlbyho, hledání ochrany u nejbližšího dospělého - mládě chce být u něj co nejbližší, cítí úzkost, když ho nemá nablízku.“⁵³ Svět zkoumá z náruče matky nebo jiného rodičovského pečovatele. V tomto

⁵² Tamtéž, s. 110-112

⁵³ Matoušek, O., Kroftová, A., *Mládež a delikvence*, 1. vydání, Praha: Portál, 1998, s. 42, ISBN 80-7178-226-2

období si vytváří základní důvěru k dospělému. Pokud rodina dobře funguje, aktivita jejich členů synchronizuje takovým způsobem, že ji lze přirovnat ke hře orchestru bez dirigenta.

Rodina je strukturovaný celek, jehož náplní je tvorba relativně bezpečného, stabilního prostoru a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. Jednou z funkcí rodiny je funkce ochranná (zaopatřovací, pečovatelská), která nespočívá pouze v zajišťování životních potřeb (biologických, zdravotních, hygienických) všech svých členů, ale také k jejich ochraně v problémových, tíživých situacích a situacích, kdy jsou znevýhodněni ve vztahu k ostatním. Rodina by měla být pro své členy ostrovem bezpečí. Vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Ochrannou funkci rodiny doplňuje funkce emocionální. Tato funkce je zásadní a nezastupitelná při vytváření citového zázemí, pocitu bezpečí, lásky a jistoty členů rodiny, které jsou nenahraditelně důležité, při prožívání životních problémů a jejich úspěšném zvládnutí.

Negativním faktorem, který ovlivňuje poskytování pomoci a podpory svých členů v rodině je dezintegrace rodiny. V rodinách ubývá chvil, kdy se kompletně celá schází, aby si mohli navzájem sdělit své zážitky, radosti i starosti a společně hledat cesty společné pomoci a spolupráce. Naopak lze u mnoha rodin pozorovat, že rodiče si současně se společným rodinným životem vytvářejí ještě další (vlastní) život a děti jsou tak odkázané samy na sebe. Na dezintegraci se výrazně podepisuje pracovní zatížení rodičů. Následkem je vyčerpání rodičů a z toho plynoucí nedostatek času na relaxaci a na chvíle prožité společně s rodinou. Rodiče toto mnohdy kompenzují vysokým kapesným a nadměrným přísunem materiálního zabezpečení. Je pochopitelné, že se toto mnohdy promítne do charakterových vlastností a hodnotového řebříčku dětí. To vše může vést k problémovému až deviantnímu chování.

Rodiče by měli být schopni svým dětem pomáhat řešit problémy se školou, tolerovat vztahy s vrstevníky a reálně posuzovat jejich možnosti v oblasti výkonu.

Křivohlavý ve své knize⁵⁴ píše, že jedna z teorií sociální opory vychází z koncepce specifických podpůrných sociálních vztahů, z modelu vzájemných vztahů mezi členy rodiny a rodinné sociální atmosféry. Tyto vztahy charakterizuje:

⁵⁴ Křivohlavý, J., *Psychologie zdravý*, 2. vydání, Praha: Portál, 2003, s. 101, ISBN 80-7178774-4

- míra pomoci - určuje do jaké míry se může člen rodiny spolehnout na jiného člena rodiny (matku, otce, sourozence, prarodiče a ostatní příbuzné) a nakolik věří tomu, že mu tato osoba v případě potřeby opravdu podá pomocnou ruku,
- hloubka vzájemných vztahů - Jak je pro vás důležitý vztah s určitou osobou? Odpověď na tuto otázku vyjadřuje, jak moc je tázaná osoba oddána druhé osobě, jak moc je ochotná svěřit se do jejích rukou,
- míra mezilidských konfliktů - jde o to, jak často se na sebe zlobíte, tuto míru určují negativní faktory, které jednu osobu v kontaktu s druhou vedou ke zlosti (popuzují, dráždí, znervózňují, iritují).

Pokud má být rodič pro dítě oporou, musí mít určité životní zkušenosti a charakterizovat se určitými osobními vlastnostmi. Mareš ve své knize⁵⁵ popisuje negativní vlastnosti rodičů, které stěžují sociální oporu, patří sem:

- nejistota, zda je dítě schopno vyrovnat se s nesnadnými požadavky,
- předjímání toho, že dítě pravděpodobně selže,
- nepříznivé přisuzování příčin potencionálního neúspěchu dítěte,
- nepatřičný způsob kontroly a řízení psychického vývoje,
- netrpělivost, dokonce až nepřátelskost vůči dítěti

a naopak příznivé charakteristiky rodičů (poskytovatelů sociální opory):

- citlivost a zodpovědnost k potřebám druhých,
- schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby,
- kvalita doporučení a pokynů dávaných dítěti,
- způsob společného nebo vnějšího řízení dětské činnosti,
- projevení respektu k samostatnosti a individualitě.

Dle různých výzkumů se ukázalo, že rodina (na prvním místě matka, pak oba rodiče společně a následně otec) je u dospívajících nejdůležitějším záchytným bodem, při obtížných životních zkouškách. Postavení rodiny jako rádce a zázemí při řešení tíživých problémů je již několik desetiletí nezměněné.

Podpora dospívající mládeže rodinou spočívá v pomoci jim rozvíjet dovednosti a pomoci jim učit se rozhodovat. Rodiče fungují jako vzor a mají určitou rodičovskou

⁵⁵ Mareš, J. a kol., *Kvalita života u dětí a dospívajících II.*, Brno: MSD, 2007, 259 s. ISBN 978-80-7392-008-1

zodpovědnost⁵⁶. Děti se učí nápodobou a pozorováním. Můžeme jim například, povědět jak my řešíme podobné problémy, jaké metody, prostředky a strategie používáme při vyrovnávání se se zátěží, jak nakládáme s časem, čteme či prezentujeme svoje myšlenky. Oni se sice pravděpodobně nebudou naším příkladem řídit, ale aspoň budou mít nějakou představu, jak takové věci řeší někdo jiný.

3.2 Pomoc a podpora ve škole

Škola je prostředím, ve kterém dospívající jedinec tráví třetinu času pracovního dne. Je po rodině druhým nejvýznamnějším socializačním činitelem, zdrojem mnohých podnětů a rizik. Škola by měla naplňovat určité funkce a cíle a přitom skloubit potřeby a požadavky jedinců a společnosti. Jednou z funkcí je funkce pečovatelská, která zahrnuje i oblasti péče o žáky. Jedná se o uspokojování potřeb žáků z hlediska zdraví, bezpečnosti a psychické pohody. K naplňování těchto potřeb přispívá i další z funkcí školy, funkce poradenská. Praktické činnosti vyplývající z této funkce plní výchovní poradci nebo profesionální psychologové, kteří by měli pracovat s dětmi, tak i s jejich rodiči při řešení otázek souvisejících s problematikou studijních předpokladů žáků. Pomoci při jejich profesní orientaci, diagnostiky schopností a prvotně při řešení výchovných a životních těžkostí dětí.

K tomu, aby mohly být naplněny výše popsané funkce školy, zásadním způsobem přispívá sociálně psychické klima školy, které lze definovat „jako trvalejší sociální a emocionální naladění všech účastníků, kteří ho tvoří a prožívají v interakci.“⁵⁷ Toto klima ovlivňuje charakteristiky osob ve škole, úspěšnost fungování školy a její kvalitu. Klima školy zásadní způsobem ovlivňují vztahy mezi osazenstvem instituce. Jedná se prvotně o vztahy mezi žáky, pak mezi žáky a učiteli a neposledně i vztahy v rámci učitelského sboru. Lze říci, že čím je menší počet žáků ve třídě, tím jsou jejich vzájemné vztahy pevnější a ze strany učitelů je dostatek času na individuální přístup a pomoc při řešení problému.

Období dospívání je spojováno s mnoha běžnými starostmi, ale i náročnějšími životními problémy. To, jak je překonat se mohou žáci naučit i ve škole. „Sociálně výchovná činnost ve škole představuje pomoc učitelů při orientaci žáků v současném každodenním životě, ke zvládnutí životních situací a k aktivní účasti na společenském životě.“⁵⁸ Dle Krause⁵⁹ lze

⁵⁶ Rodičovskou zodpovědnost upravuje i zákon o rodině č. 94/1963 Sb. (část druhá, první hlava).

⁵⁷ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*, 1. vydání, Praha:Portál, 2008, s. 107, ISBN 978-80-7367-383-3

⁵⁸ tamtéž, s. 112

⁵⁹ tamtéž, s. 113-114

pomoc učitele naučit žáky adekvátně se vyrovnávat s náročnými životními situacemi nazvat sociální oporou ze strany školy. Podle něj lze dle způsobu poskytnutí rozlišit různé typy sociální opory:

- nabízená (ten, kdo chce pomoc poskytnout, sám ji nezjištně nabídne),
- vyhledávaná (ten, kdo má problém, pomoc sám vyhledá),
- poskytovaná (ten, kdo chce pomoc poskytnout, pomoc nenabízí, ale dle potřeby okamžitě jedná).

Dále Kraus ve své knize uvádí možné postupy sociální opory, kterou může nabízet učitel. Tyto lze rozdělit na:

- výraznou pomoc,
- mírnou pomoc,
- vyčkávání na to, až si žák o pomoc řekne,
- ponechání situace jen tak osudu (problém se vyřeší sám),
- přenechání řešení situace jiné osobě (ředitel, specialista).

Je všeobecně známo, že dospívající se neradi svěřují a přijímají rady od svých rodičů natož od učitelů. Svě učitele nevnímají jako naslouchající partnery, vstřícné osoby. V případě, že přes to všechno se na svého učitele přece jen obrátí, je důležité, aby tento reagoval správným způsobem. Mimo učitelů by se sociálně výchovné činnosti (sociální práci) na škole měl věnovat především sociální pedagog. Bohužel, v našich školách, se tato profese jako samostatná činnost vyskytuje minimálně, většinou jde o doškolené členy pedagogického sboru školy, kteří berou tuto funkci pouze formálně.

Dle Bakošové⁶⁰ je náplní činnosti sociálního pedagoga na škole prevence, intervence a poradenství směřující k zabránění vzniku anomálií v chování studentů a podpoře sociálních kompetencí studentů. Tato činnost spočívá zejména v pomoci:

- zabezpečovat solidaritu ve škole se žáky, kteří jsou na okraji pozornosti,
- podpoře autority učitele,
- posilování demokracie na škole a třídách,
- zabezpečení ochrany studentů před masmediálním násilím,
- zabezpečení dozoru ve škole,
- práce s agresory,

⁶⁰ Bakošová, Z., *SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA ako životná pomoc*, Bratislava: Filozofická fakulta UK Bratislava vydavateľstvo Stimul, 2005, s. 143, 144

- práce s oběťmi,
- analyzování případů šikany spolu se žáky,
- koordinace a řízení práce s rodiči, policií, sociálním pracovníkem, psychologem, pediatrem a pod.

Činnost sociálního pedagoga by se měla vyznačovat vcítěním, pochopením problémů žáků, autentickým vystupováním, uměním naslouchat, schopností navazování důvěry se žáky (proto nesmí moralizovat, ale snažit se o pochopení a pomoc) tak, aby se zbavili strachu a ostychu při svěřování se se svými problémy.

3.3 Pomoc a podpora mezi vrstevníky

Vrstevnické skupiny představují přirozenou formu života dětí a mládeže. Jsou to skupiny, které charakterizuje věková, ale také názorová blízkost, z níž vyplývá souhlasné jednání⁶¹ V dospívání se vrstevnické skupiny stávají prostředkem k vymaňování se z pout kontroly dospělých a osamostatňování. Mezi členy vznikají hlubší přátelské vztahy. Přítel je člověk, se kterým můžeme mluvit o všem. Můžeme mu důvěřovat a my sami se chováme k němu důvěryhodně. Právě v těžkých životních situacích se pravé přátelství projeví tím, že dobrý přítel se vás v takové situaci nezřekne, ale naopak se vám snaží všemožně pomoci. Opravdu dobří přátelé bývají většinou nablízku. Vyslechnou vás, poradí, popřípadě vám pomohou otevřít oči.

Naši přátelé nám mohou sociální oporu poskytovat různým způsobem. Může se jednat o:

- emocionální podporu (projevení náklonnosti, soucítění),
- podporu ve formě informací a poradenství,
- materiální podporu (poskytnutí věcí a peněz).

Tyto druhy pomoci se často překrývají. Důležitá není ani tak forma pomoci, ale pocit toho, že přátelé pro nás něco udělali, že se v případě potřeby máme na koho obrátit, aniž by se k nám otočil zády nebo nás začal poučovat.

V šetřeních prezentovaných v knize⁶² výzkumný tým zajímalo, kde nejčastěji středoškoláci hledají pomoc při řešení svých životních problémů. Zjistili, že většinou se spoléhají sami na sebe, a když už, tak nejčastěji by si za pomocníka vybrali přítele z vrstevnické skupiny.

⁶¹ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vydání, Praha: Portál, 2008, s. 88, ISBN 978-80-7367-383-3

⁶² Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 106 -109, ISBN 80-7315-125-1

Dle nich, když uvážíme, že se jedná o vrstevníky bez potřebné sociální zralosti, životních zkušeností, nadhledu na život a jedince, kteří mají často problémy s chováním a sociálně patologickými jevy, tak to vůbec není dobrá situace. Příznivou by byla pouze za těch okolností, že by žadatel o pomoc stačila pouze samotná sounáležitost jiného vrstevníka, bez průvodních většinou nevhodných rad a návodů. Navíc je třeba ještě k vrstevnickým skupinám v této kategorii přičíst i pomoc partnerů. Z pohledu středoškoláků se jedná i o jiný vztah, než o pouhé kamarádství. Jde o vztah založený na větší intimitě a vzájemné blízkosti, ale z hlediska podstaty problému se na situaci nic nemění, protože i partner nejčastěji patří do vrstevnické skupiny. Pozitivem je pokud partner pochází z jiného prostředí a již má určité životní zkušenosti.

Naopak dle mého názoru v určitých méně závažných problémových situacích může být pomoc a rada kamaráda dostatečnou pomocí při jejich řešení. Například: pomoc s učením, šikanou (ochrana proti agresorovi), trávením volného času, u zdravotních problémů (návštěvy, psychická podpora), atd..

3.4 Pomoc a podpora státních a neziskových organizací

Kromě rodiny, školy a vrstevníků se mohou na pomoci v tíživých životních situacích mládeže podílet i odborníci v poradnách, centrech pro mládež, které spravují státní a různé neziskové organizace.

Stát prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad práce České republiky zabezpečuje na základě zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, sociálně právní ochranu dětí. V § 1 tohoto zákona je tato ochrana vymezena jako:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Dítě má právo orgány sociálně-právní ochrany požádat o pomoc bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu.

Diagnostikou a nápravou specifických vývojových poruch učení, nácvikem efektivního učení, pomocí při volbě školy a povolání, individuálním terapeutickým vedením studentů s osobními problémy, poradenskou intervencí v životní krizi či nouzi a individuální pomocí těmto klientům a aktivitami zaměřenými na prevenci sociálně patologických jevů u středoškolské mládeže se zabývají Pedagogicko-psychologické poradny. Jedná se o státní příspěvkové organizace zřizované krajskými úřady, povětšinou v okresních městech.

Další institucí zabývající se pomocí v rizikových a tíživých situacích jsou střediska výchovné péče, které zajišťují preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch a negativních jevů v chování, přičemž poskytují svou intervenci také rodičům (zákonným zástupcům) nebo škole. Svoje služby poskytují formou ambulantní a internátní péče.

Kromě státních institucí nabízejí pomoc v tíživých a nepřehledných životních situacích i různé soukromé neziskové organizace. Mezi nejznámější patří:

- Sdružení Linka bezpečí: „sdružení bylo založeno za účelem pomoci dětem a mladým lidem nejen v jejich obtížných životních situacích, ale i při jejich každodenních starostech a problémech, je akreditováno v rámci systému sociálně-právní ochrany dětí v České republice.“⁶³ K naplňování tohoto poslání slouží linky krizové intervence, které sdružení provozuje (linka bezpečí, linka vzkaz domů atd.)
- Nadace naše dítě: „hlavním posláním nadace je pomoc týraným, zneužívaným, handicapovaným, ohroženým a opuštěným dětem, které se ocitnou v obtížné životní situaci“⁶⁴, a to především formou finanční podpory, osvětové činnosti a prosazováním legislativních úprav týkající se zlepšení systému ochrany dětí.
- Bílý kruh bezpečí – DONA linka: „je celostátní telefonická služba poskytující pomoc všem osobám ohroženým domácím násilím. Na telefonní číslo mohou volat i lidé, kteří se stali svědkem domácího násilí nebo přátelé osob, které domácí násilí podstupují a neví si rady.“⁶⁵
- Růžová linka: „pomáhá řešit jakýkoliv problém dítěte, nabízí tým odborníků profesně připravených v oblasti dětského zdraví, dětské patologie, sociální práce

⁶³ <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=212>, 10.2.2013

⁶⁴ http://www.nasedite.cz/cs/o_nadaci/poslani_strategie_cile, 10.2.2013

⁶⁵ http://www.zachranny-kruh.cz/pomocnici/dona_linka.html, 10.2.2013

a řešení zátěžových a stresových situací dětí a mladých lidí v rodině, škole a dalších sociálních komunitách a společenstvích.”⁶⁶

3.5 Sociální pedagogika

Důležitou nutností u všech pomáhající osob je jejich patřičná připravenost na tuto činnost. Metodickým pomocníkem při jejich vzdělávání může být i sociální pedagogika.

Sociální pedagogika je multidisciplinární vědní obor, který vychází a rozvíjí poznatky věd o člověku a společnosti do vzdělávacího, preventivního a převýchovného působení. Zabývá se dynamickými vztahy mezi člověkem a prostředím a snaží se o jejich optimalizaci. „Zkoumá propojenost bio-psycho-sociálních jevů ovlivňujících sociální integraci a zvládání životních situací jedincem. Zaměřuje se na každodennost života jedince jako sociokulturní osobnosti, rozvíjí odpovědnost jedince za vlastní rozhodnutí a vede k hledání vlastních životních cest. Respektuje individuální potřeby a zájmy jedince-klienta a iniciuje takové změny v sociálním prostředí, které podporují jeho rozvoj, zmírňují rozpory mezi ním a společností. Rozvíjí optimální postupy sociální pomoci klientovi a zároveň věnuje pozornost přiměřeným formám sociální kontroly.“⁶⁷

Mezi prostor působnosti sociální pedagogika lze považovat za pedagogiku volného času, práci s mládeží, rodinou, starými lidmi, sociální pedagogiku školní a ve státní správě, práci v ústavní výchově, práci se zdravotně handicapovanými, sociokulturní práci, atd. Lze tedy říci, že její působnost má široký záběr, který se prolíná s prací speciální pedagogiky i sociální práce.

Cílem sociální pedagogiky by mělo být nalézání nejvhodnějších forem pomoci člověku v jeho tíživých životních situacích. K této činnosti využívá různé metody. Bakošová⁶⁸ uvádí typologii deseti metod:

- metoda kompenzace nevhodných podnětů,
- metoda posílení vlastní kompetence,
- metoda nabídky podnětů plynoucích z individuálních potřeb,
- metoda plánování pozitivní perspektivy,
- metoda podpory orientované na seberealizaci,

⁶⁶ http://www.zachranny-kruh.cz/pomocnici/ruzova_linka_3.html, 10.2.2013

⁶⁷ <http://pedagogika.ff.cuni.cz/pages/cze/studium/specializace.php>, 11.2.2013

⁶⁸ Bakošová, Z., *SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA ako životná pomoc*, Bratislava: Filozofická fakulta UK Bratislava vydavateľstvo Stimul, 2005, s. 56-59

- výchovné a sociální poradenství,
- preventivní metody,
- konzultační činnost,
- supervize (metoda na bázi poskytnutí zpětné vazby),
- intervence – odborný zásah.

Svou činnost vykonává prostřednictvím profesionálů (sociálních pedagogů, psychologů a sociálních pracovníků), ale i laiků, pracujících na školách, v pedagogicko-psychologických poradnách, střediscích volného času nebo v dalších státních organizacích zabývajících se sociální pomocí, v charitativních spolcích, občanských sdruženích, domech dětí a mládeže, knihovnách, čítárnách, noclehárnách a azylových domech.

„Jestliže připustíme, že se má sociální pedagogika zabývat problematikou výchovy v závislosti na postupujícím procesu technizace, medializace, rozvoje forem spoluzití i změnách společensko-právních norem, a to hlavně v situacích, kdy společensko-morální vývoj jedince i celkový osobnostní rozvoj je ohrožen, kdy dochází k těžkostem v přizpůsobování, kdy je třeba hledat cesty optimalizace a kompenzace v osobním rozvoji u čím dál větší části populace, pak má před sebou spoustu problémů a hodně práce.“⁶⁹

3.6 Dílčí závěr

V souvislosti s tíživými životními situacemi se mluví o různých způsobech vyrovnávání s nimi. Jedním z nich je i sociální opora. Když člověk v tíživé situaci volá o pomoc, měli by na ni v první řadě reagovat jeho nejbližší. Pokud se mu nedostane pomoci od nich, jsou pak na řadě přátelé, učitelé a ostatní pomocné instituce. Její způsob a formu jsem popsal v této kapitole.

Zjištění, že dnešní středoškolská mládež hledá při řešení svých problémů oporu převážně u svých kamarádů, je alarmující a pro mě nepochopitelná. To zda se tak opravdu děje a zda opravdu jejich nejčastějším životním problémem je neúspěch ve studiu a některé další skutečnosti zjištěné při zpracovávání mé diplomové práce si chci ověřit v následující praktické části diplomové práce. V ní provedu šetření u vybrané skupiny středoškoláků, za účelem potvrzení nebo vyvrácení mých hypotéz, stanovených na základě těchto skutečností.

⁶⁹ Kraus, B., *K aktuálnímu pojetí a postavení sociální pedagogiky*, Brno:IMS, s. 9

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

V této části diplomové práce se zabývám výsledky výzkumu na vybraných středních školách, který byl zaměřen na zjištění jejich aktuálních životních problémů, jak je zasáhne rozchod s partnerem, jejich vztah s rodiči a na zjištění, kde hledají pomoc při zvládnutí problémových situací.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem mého empirického výzkumu bylo zjistit u vybrané skupiny studentů jejich aktuální životní problémy, jak je v případě rozchodu s partnerem tento rozchod zasáhl, jak si rozumí s rodiči a u koho hledají při řešení životních problémů pomoc.

Výše jsem uvedl cíl praktické části mé diplomové práce a z těchto cílů a na základě teoretické části vycházím při formulaci hypotéz.

H1: Nejčastějším životním problémem jsou školní problémy (neúspěch ve studiu).

H2: Chlapci prožívají rozchod s partnerkou méně intenzivně než dívky s partnerem.

Vnímání životních problémů, je markantně rozdílné dle druhu vzdělání.

H3: Studenti gymnázia považují neúspěch ve studiu častěji za životní problém, než studenti integrované střední školy.

H4: Studenti integrované střední školy zažívají častěji neshody v rodině z důvodu nepochopení a neschopnosti se dohodnout s rodiči než studenti gymnázia.

Kde mládež hledá pomoc při řešení svých životních problémů?

H5: Adolescent se častěji se svým problémem svěří svým vrstevníkům než rodičům.

4.2 Metoda a technika výzkumu

Ke zjištění cílů mé diplomové práce jsem použil metodu dotazníkového šetření. Touto metodou jsem provedl kvantitativní výzkum a pomocí vlastního nestandardizovaného dotazníku jsem zjistil odpovědi k prokázání nebo vyvrácení mých hypotéz.

"Dotazníkové šetření patří k jedné ze základních sociologických technik sběru informací. Je postavené na získávání empirických údajů prostřednictvím dotazníku (hovoří se proto také o technice dotazníku). Tento výzkumný nástroj je v podstatě předtištěným souborem otázek, na něž jsou vyžadovány písemné odpovědi od respondentů."⁷⁰ V dotazníku mohou být otevřené, uzavřené, polootevřené otázky. Jedná se o jednu z nejlevnějších, jednoduše

⁷⁰ Řehoř, A. Metodologie I. Brno: IMS, 2009, s. 67

zpracovávaných a vyhodnocovaných metod. Je také nejméně dotěrnou metodou výzkumu. Záleží pouze na vůli respondenta, jak bude na otázky odpovídat.

I pro tyto důvody, se dotazníková metoda stala nejužívanějším ze způsobů sběru informací v současných empirických šetřeních v oblasti sociologie.

V mém dotazníku jsem použil otevřené, uzavřené a polootevřené otázky. Při jejich tvorbě jsem se snažil o jednoznačnost a srozumitelnost. Celkem jsem respondentům položil sedm otázek. Požádal jsem je, aby u každé otázky vybrali pouze jednu odpověď. První otázka se týkala osobních údajů a v následujících otázkách jsem se již věnoval tématu mé diplomové práce (problémům středoškolské mládeže). Vzor dotazníků je umístěn v příloze č. 1.

4.3 Vzorek výzkumu

Svůj výzkum jsem provedl ve čtyřech středních školách: Integrovaná střední škola Hodonín, Gymnázium Hodonín, Obchodní akademie Hodonín a Střední průmyslová škola Edvarda Beneše Břeclav.

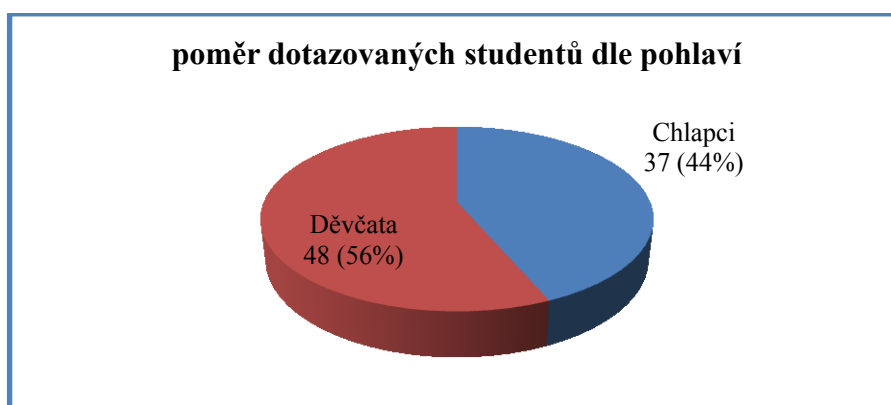
Dotazovanými byli studenti vybraných 3 a 4 tříd výše uvedených středních škol. Celkově bylo dotazováno 85 studentů. Z tohoto počtu bylo 48 děvčat a 37 chlapců ve věku 17 – 19 let.

4.4 Výsledky a analýza výzkumu

V této části vyhodnotím údaje získané pomocí dotazníkového šetření. Tato data zpracuji a zanalyzuji pomocí statistické, grafické a slovní metody hodnocení.

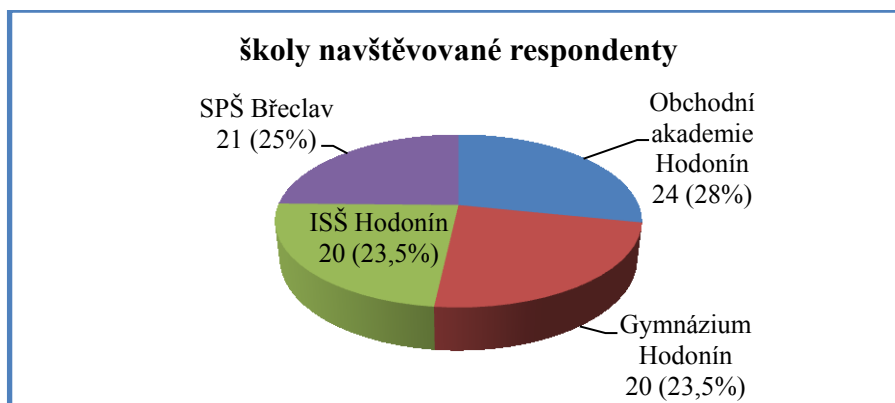
Otázka č. 1: Osobní údaje:

- a) pohlaví – odpověď: muž, žena

Graf 2. Poměr dotazovaných studentů podle pohlaví

b) škola již dotazovaní respondenti navštěvují

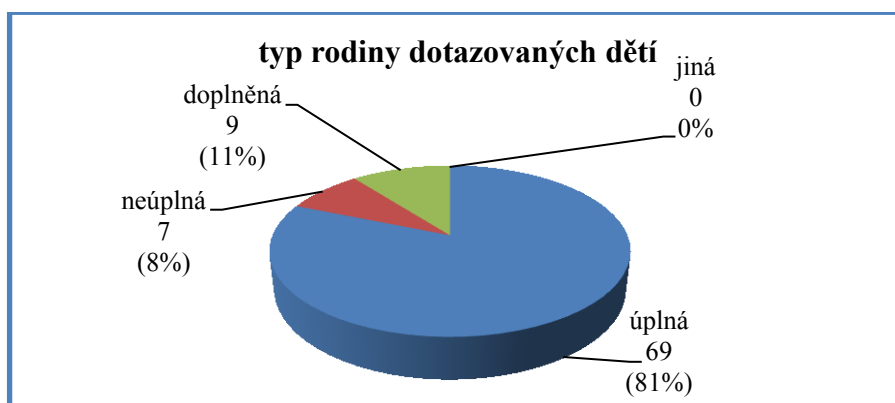
Graf 3. Poměr dle škol navštěvovaných respondenty

c) věk

Tabulka 4. Věk respondentů dotazníkového šetření

věk	17	18	19
chlapci	4	17	16
děvčata	11	30	7

d) rodina, ve které žijí – odpověď: úplná, neúplná, doplněná, jiná

Graf 4. Typ rodiny dotazovaných dětí

Dotazníkový výzkum jsem provedl u skupiny studentů, která se skládala celkem z 85 respondentů. Skupinu tvořilo 48 dívek (56%) a 37 chlapců (44%). Dívek bylo ve skupině více. Tato skutečnost je patrná z grafu 2. 20 (23,5%) jich navštěvuje Integrovanou střední školu v Hodoníně, 20 (23,5%) Gymnázium Hodonín, 24 (28%) Obchodní akademii Hodonín a 21 (25%) Střední průmyslovou školu Edvarda Beneše Břeclav (viz graf 3). Věkové rozmezí dotazovaných respondentů je 17 až 19 let (viz tabulka 4). 69(81%) jich žije v úplné rodině, 7(8%) v neúplné rodině a 9(11%) v doplněné rodině (viz graf 4).

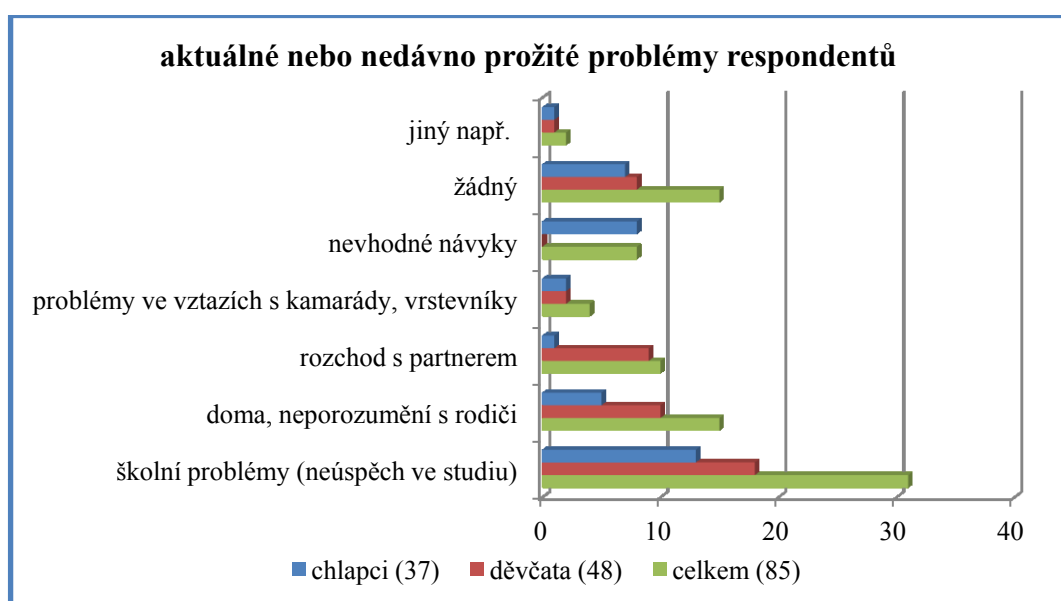
Rodinným prostředím a funkcemi rodiny se zabývám v teoretické části. Úplnost rodiny má na tyto funkce dosti zásadní vliv. Studenti žijící v neúplných a doplněných rodinách jsou vystavováni situacím, které mohou být nad jejich adaptační možnosti. Zdravě fungující rodinné prostředí je základem psychicky vyrovnané osobnosti.

Otázka č. 2: Který z níže uvedených problémů aktuálně prožíváš nebo jsi prožíval/a?

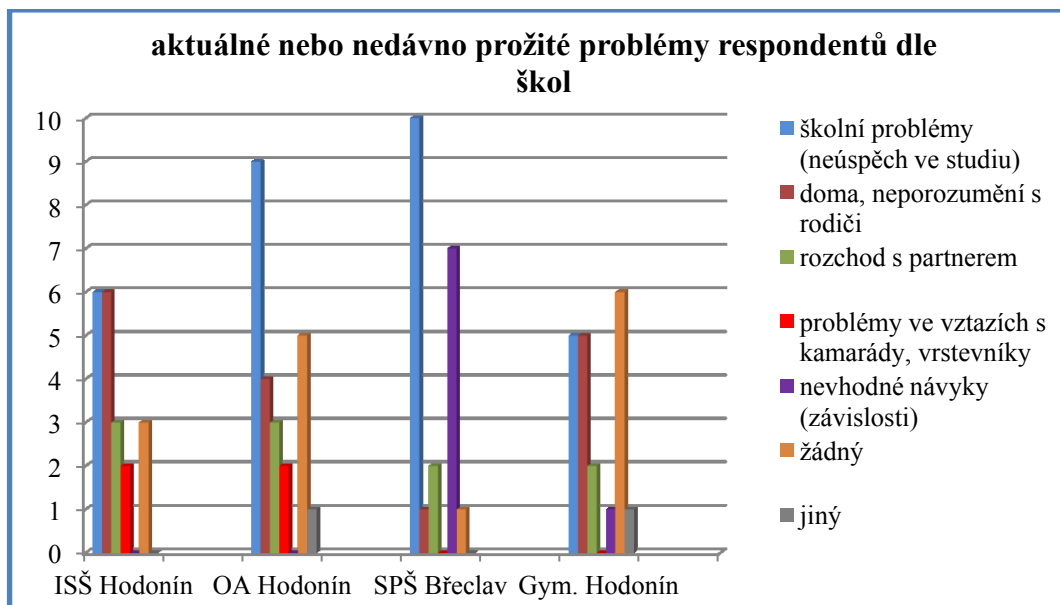
Jako odpověď bylo na výběr 7 možností: 1) školní problémy (neúspěch ve studiu), 2) doma, nepochopení s rodiči, 3) rozchod s partnerem, 4) problémy ve vztazích s kamarády, vrstevníky, 5) nevhodné návyky (závislosti), 7) žádný, 8) jiný např..

Tabulka 5. Aktuálně prožívané nebo prožité problémy dotazovaných respondentů

důvod	dotazovaní respondenti		
	děvčata (48)	chlapci (37)	celkem (85)
školní problémy (neúspěch ve studiu)	18(21,2%)	13(15,3%)	31(36,5%)
doma, nepochopení s rodiči	10(11,8%)	5(5,9%)	15(17,7%)
rozchod s partnerem	9(10,6%)	1(1,2%)	10(11,8%)
problémy ve vztazích s kamarády, vrstevníky	2(2,3%)	2(2,3%)	4(4,6%)
nevhodné návyky	0(0%)	8(9,4%)	8(9,4%)
žádný	8(9,4%)	7(8,2%)	15(17,6%)
jiný např.	1(1,2%)	1(1,2%)	2(2,4%)

Graf 5. Aktuálně prožívané nebo prožité problémy dotazovaných respondentů

Graf 6. Aktuálně prožívané nebo prožité problémy dotazovaných respondentů dle škol

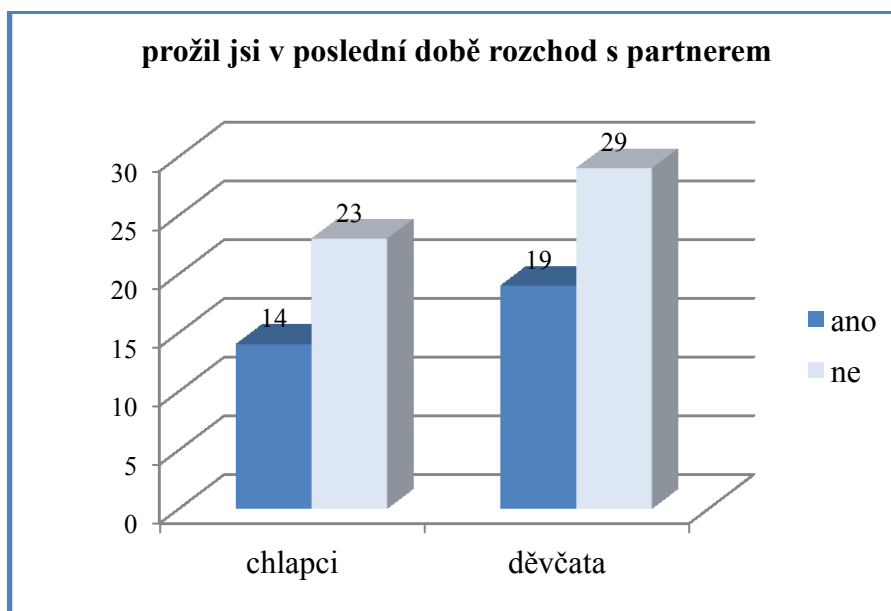
Touto otázkou jsem chtěl zjistit aktuálně prožívané nebo prožité problémy vybrané skupiny středoškolské mládeže a potvrdit nebo vyvrátit hypotézu H1, kterou jsem si stanovil na základě teoretické části mé diplomové práce. Dále jsem chtěl zjistit, zda existuje rozdílnost životních problémů dospívající mládeže v závislosti na druhu studované školy. Domněnku o rozdílnosti životních problémů mládeže na základě této skutečnosti jsem vyslovil v hypotéze H4.

Z odpovědí jsem zjistil, že nejčastěji prožívaným nebo prožitým problémem této vybrané skupiny středoškolské mládeže jsou problémy spojené se školou (neúspěchem ve studiu). Jako zásadní tento problém uvedlo 31(36,5%) respondentů z toho 18(21,2%) dívek a 13(15,3%) chlapců. Nejčastěji ho uvedli studenti SPŠ Břeclav (10 z 20) pak studenti OA Hodonín (9 z 24). Jako třetí nejčastější ho uváděli respondenti z ISS Hodonín (6 z 20) a nejméně, s podivem, studenti Gymnázia Hodonín (5 z 20). Druhým v pořadí, nejčastěji označovaným problémem, byl současně uváděn problém doma, nepochopení s rodiči 15(17,6%) respondentů, 10(11,8%) dívek a 5(5,9%) chlapců, dle škol v pořadí ISS Hodonín (6), Gymnázium Hodonín (5), OA Hodonín (4), SPŠ Břeclav (1) a to, že aktuálně nepociťují žádný problém 15(17,6%) respondentů, 8(9,4%) dívek a 7(8,2%) chlapců, v pořadí škol Gymnázium Hodonín (6), OA Hodonín (5), ISS Hodonín (3) a SPŠ Břeclav (1). V pořadí třetím nejčastějším aktuálně prožívaným nebo prožitým problémem této skupiny středoškoláků je rozchod s partnerem. Ten prožívá nebo prožilo 10(11,8%)

dotazovaných. Z toho 9(10,6%) dívek a 1(1,2%) chlapců. Dle typu škol byl tento problém uváděn v následujícím pořadí: ISS a OA Hodonín stejně 3 studenti a i na SPŠ Břeclav a na Gymnáziu Hodonín ho označili ve shodném počtu 2 studenti. Pak následovaly problémy s nevhodnými návyky (závislostmi). Tyto uvedlo 8(9,4%) respondentů. 0(0%) dívek a 8(9,4%) chlapců, z čehož vyplývá, že problém s nevhodnými návyky (závislostmi) v této vybrané skupině středoškoláků zažívají nebo prožili pouze chlapci. Tento problém uvedli pouze studenti SPŠ Břeclav (7) a Gymnázia Hodonín (1). Pátým v pořadí je problém ve vztazích s kamarády, vrstevníky. Ten uvedli 4(4,6%) respondenti, shodně 2(2,3%) dívky a 2(2,3%) chlapci, studenti ISS a Gymnázia Hodonín. Posledním v pořadí uváděli shodně jako jiný problém - problém s penězi 2(2,4%), 1 (1,2%) dívka a 1(1,2%) chlapec studující na škole OA a Gymnáziu Hodonín. (viz. tabulka 5 a graf 5 a 6)

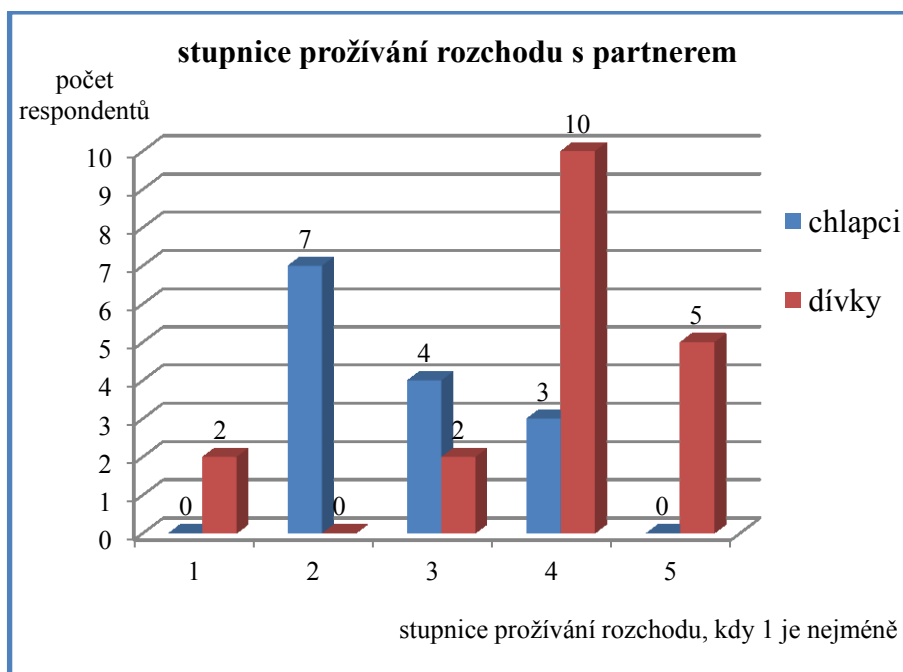
Lze říci, že odpovědi na mou otázku, položenou vybrané skupině středoškolské mládeže, jaký životní problém v současnosti prožívají nebo prožívali se podstatně nelišili od odpovědí získaných v šetřeních na toto téma, které jsem prezentoval v teoretické části mé diplomové práce v kapitole 2, podkapitole 2.1..

Otázka č. 3. Rozešel/a ses v poslední době s partnerem? - odpověď ano, ne

Graf 7. Rozchod s partnerem

podotázka: pokud ano, jak hluboce tě rozchod zasáhl (označ na stupnici od 1 do 5, kdy 1 je nejméně)

Graf 8. Stupnice prožitků rozchodu s partnerem

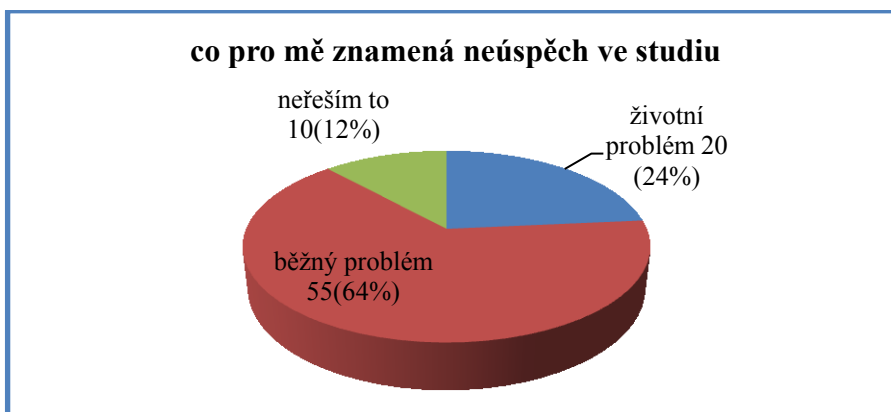
V odborné literatuře, kterou uvádím v teoretické části mé diplomové práce jsem se dočetl, že dívky v období dospívání jsou v partnerských vztazích více emocionálně vázané a rozchod s partnerem prožívají hůře než chlapci. Touto otázkou jsem chtěl zjistit, zda se potvrdí tato rozdílnost v prožívání rozchodu s partnerem mezi pohlavími i v mé dotazované skupině středoškoláků. Zároveň jsem touto otázkou chtěl potvrdit nebo vyvrátit mou domněnku, že ukončení vztahu s partnerem prožívají hůře dívky než chlapci, stanovenou v hypotéze H2.

Z odpovědí jsem zjistil, že v poslední době v dotazované skupině prožívalo rozchod s partnerem 33(39%) respondentů, z toho 19(22%) dívek a 14(17%) chlapců (viz graf 6). V podotázce na stupnici prožívání rozchodu s partnerem (od 1 do 5, kdy 1 je nejméně), označili stupeň prožívání 1 2(2%) respondenti, 2(2%) dívky a 0(0%) chlapců. Stupeň prožívání 2 označilo 7(8%) respondentů, 0(0%) dívek, 7(8%) chlapců. Prostřední, 3 stupeň označilo 6(7%) dotazovaných z toho 2(2%) dívek a 4(5%) chlapců. Stupeň prožívání 4 označilo 13(15%) respondentů, 10(12%) dívek, 3(3%) chlapců. 5(6%) dotazovaných studentů, 5(6%) dívek, 0(0%) chlapců uvedlo nejvyšší 5 stupeň prožívání rozchodu s partnerem (viz. graf 7 a 8).

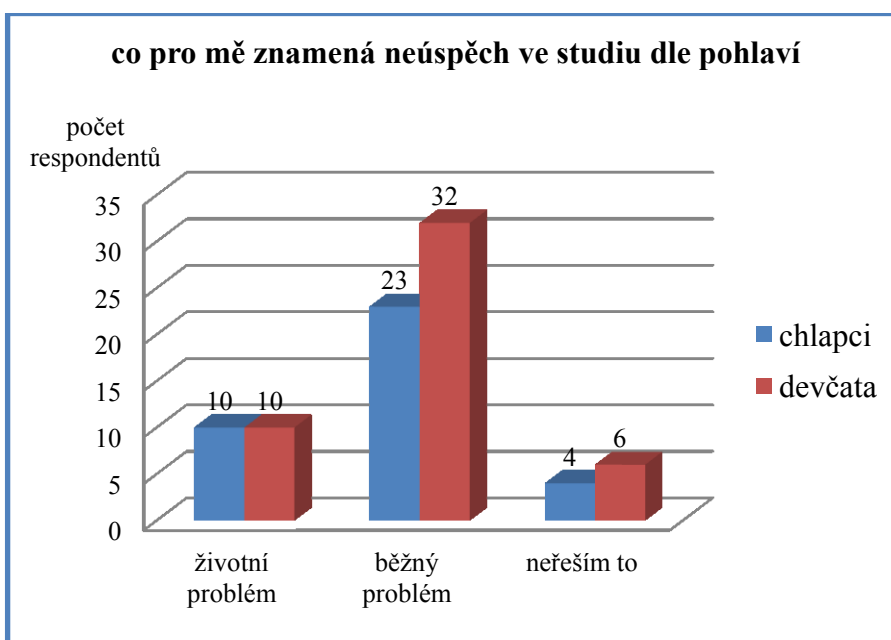
Na základě výsledků prezentovaných výše lze říci, že dívky v mnou vybrané skupině středoškoláků prožívají rozchod s partnerem intenzivněji a je pro ně bolestivější než pro chlapce. Tímto jsem si potvrdil informaci získanou z mnou prostudované literatury, že

chlapci středoškolského věku prožívají vztah méně intenzivně než dívky a nepřikládají mu takovou důležitost.

Otázka č. 4. Co pro tebe znamená neúspěch ve studiu? - odpověď: životní problém, běžný problém, neřeším to

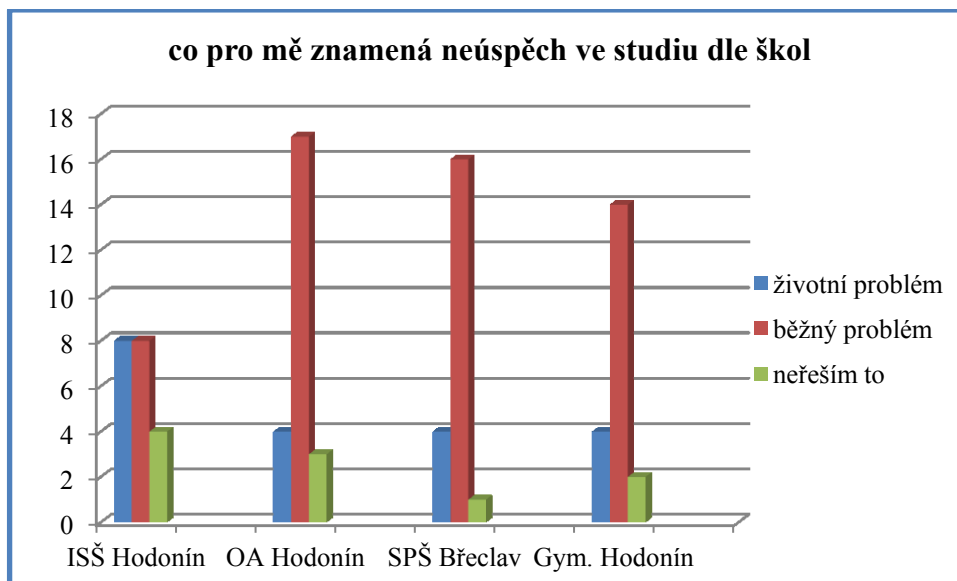
Graf 9. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu

Graf 10. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu

Tabulka 6. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu dle škol a pohlaví

	ISŠ Hodonín		OA Hodonín		SPŠ Břeclav		Gym. Hodonín	
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata
životní problém	6	2	1	3	2	2	1	3
běžný problém	3	5	3	14	14	2	3	11
neřeším to	1	3	0	3	1	0	2	0

Graf 11. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu dle škol

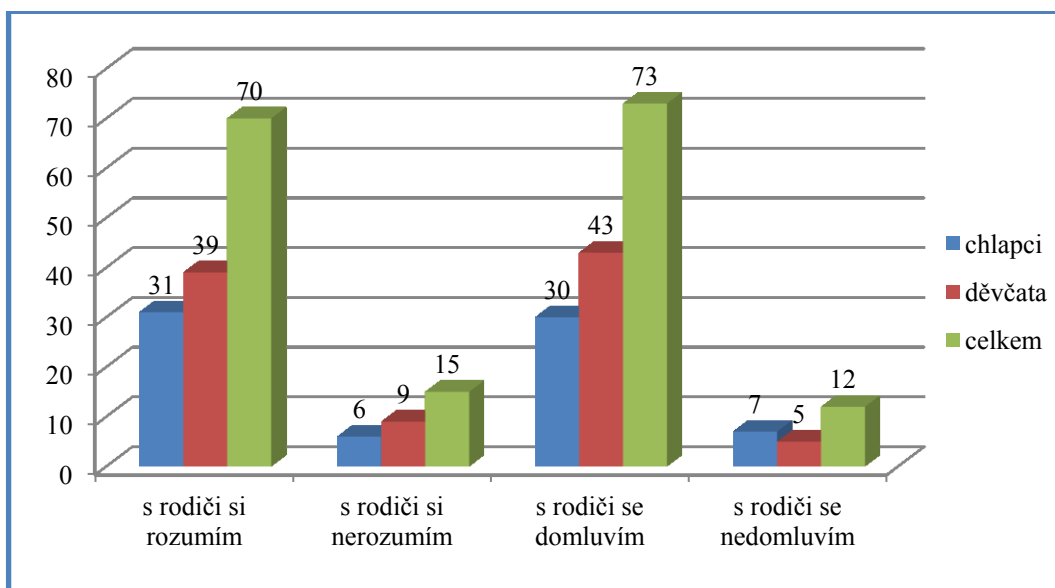
Z odpovědí na tuto otázku jsem chtěl u vybrané skupiny středoškolské mládeže zjistit, co pro ně znamená neúspěch ve studiu. Dle vlastního názoru jsem se domníval, že výsledky ve studiu budou více prožívat studenti gymnázia. Na základě toho jsem i stanovil hypotézu H3.

Z odpovědí vyplynulo, že neúspěch ve studiu považuje za životní problém 20(24%) studentů, 10(12%) dívek a 10(12%) chlapců. Na jednotlivých školách ho jako životní problém označili studenti v pořadí: ISŠ Hodonín 8 (2 dívky, 6 chlapců), pak shodně 4 na OA a Gymnázium Hodonín (3 dívky, 1 chlapec) a SPŠ Břeclav (2 dívky, 2 chlapci). Až 17 studentů (14 dívek, 3 chlapci) OA Hodonín, 16 studentů (2 dívky, 14 chlapců) SPŠ Břeclav, 14 studentů (11 dívek, 3 chlapci) Gymnázia Hodonín a 8 studentů (5 dívek, 3 chlapci) ISŠ Hodonín považuje neúspěch ve studiu pouze za běžný problém. To je celkem 55(64%) dotazovaných studentů, 32(38%) dívek, 23(26%) chlapců. Problém se studiem neřeší 10(12%) studentů, 6(7%) dívek a 4(5%) chlapců, a to 4 studenti (3 dívky, 1 chlapec) na ISŠ Hodonín, 3 dívky na OA Hodonín, 2 chlapci na Gymnázium Hodonín a 1 chlapec na SPŠ Břeclav (viz tabulka 6 a graf 9, 10, 11).

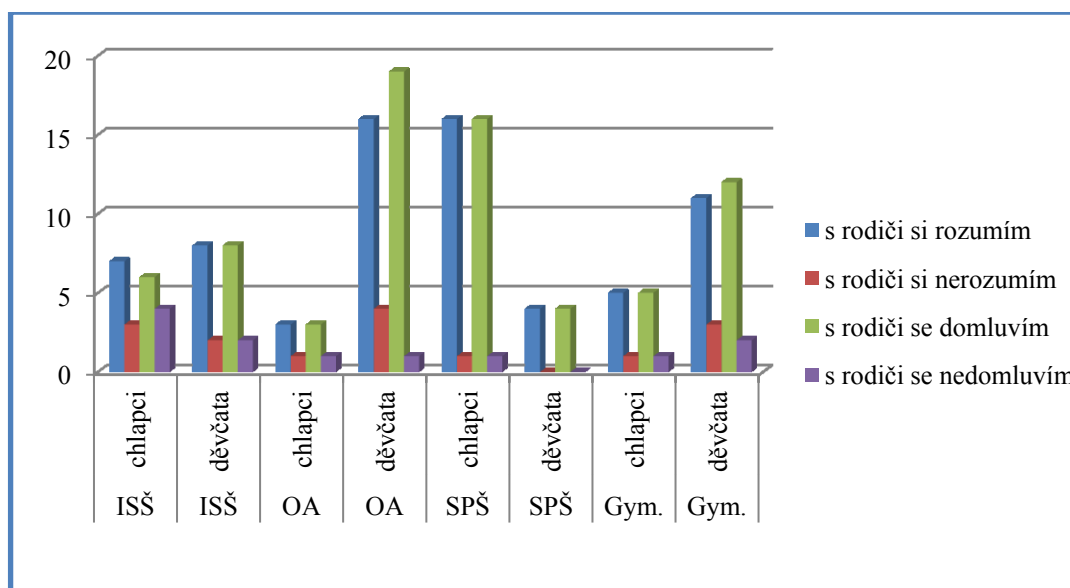
Zjištěné výsledky byly pro mne překvapující. To, že nejčastěji budou považovat neúspěch ve studiu za životní problém studenti ISŠ, mne nenapadlo ani ve snu. Na druhé straně mě odpovědi respondentů uklidnily, že ne pouze mí dospívající synové při otázce: "co škola?", odpovídali: "dobré, to neřeš". Lze říci, že dnešní mládež se problémy ve studiu moc nezabývá. Ty trápí povětšinou pouze snad jen jejich rodiče.

Otázka č. 5. S rodiči si rozumím/nerozumím

Otázka č. 6. S rodiči se většinou domluvím (dohodnu)/nedomluvím (nedohodnu)

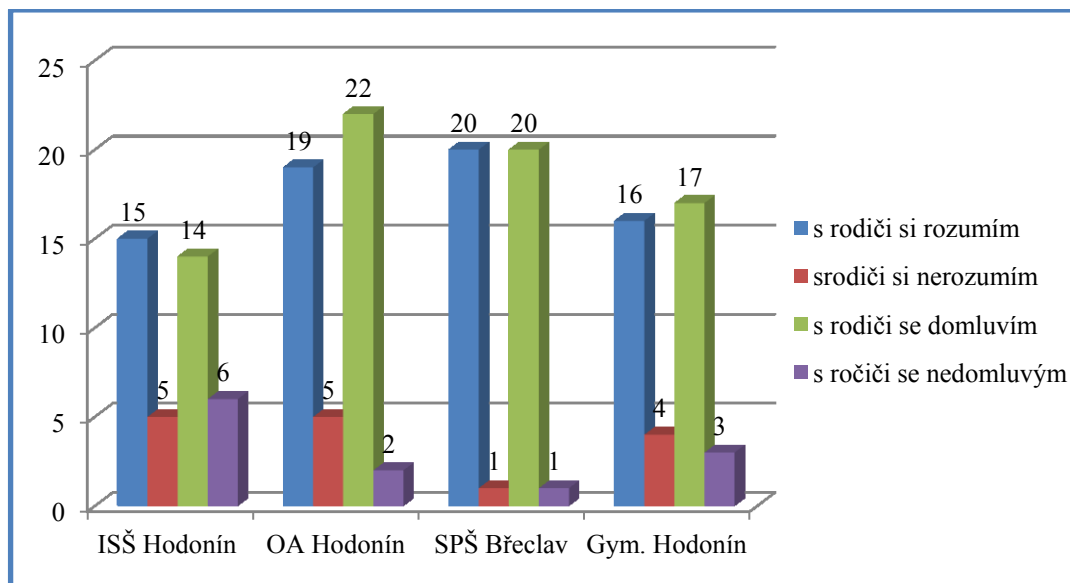
Graf 12. Porozumění a domluvení se s rodiči (dle pohlaví)

Graf 13. Porozumění a domluvení s rodiči (dle pohlaví a škol)

Tabulka 7. Porozumění a domluvení s rodiči (dle pohlaví a škol)

	ISŠ		OA		SPŠ		Gymnázium	
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata
s rodiči si rozumím	7	8	3	16	16	4	5	11
s rodiči si nerozumím	3	2	1	4	1	0	1	3
s rodiči se domluvím	6	8	3	19	16	4	5	12
s rodiči se nedomluvím	4	2	1	1	1	0	1	2

Graf 14. Porozumění a domluvení se s rodiči (dle škol)

Odpověďmi na tyto dvě otázky jsem chtěl zjistit, zda si dnešní středoškoláci rozumí se svými rodiči a zda jsou schopni se vzájemně domluvit a zároveň podpořit výsledky na otázku č. 2 směřující k vyvrácení nebo potvrzení hypotézy H4.

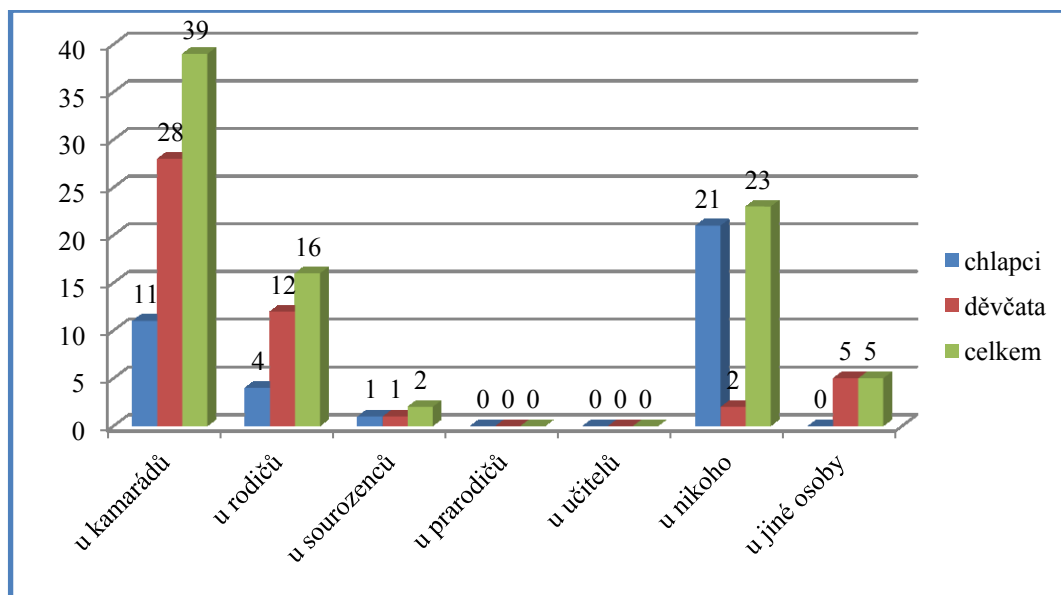
Na otázku č. 5 celkem 70 (82%) dotazovaných středoškoláků odpovědělo, že si s rodiči rozumí. Z toho 39 (46%) dívek, 31 (36%) chlapců, dle škol ISŠ Hodonín 15 studentů (8 dívek, 7 chlapců), OA Hodonín - 19 studentů (16 dívek, 3 chlapci), SPŠ Břeclav - 20 studentů (4 dívky, 16 chlapců), Gymnázium Hodonín - 16 studentů (11 dívek, 5 chlapců). To, že si s rodiči nerozumí označilo 15 (18%) respondentů, 9 (11%) dívek a 6 (7%) chlapců, z toho na ISŠ Hodonín 5 (2 dívky, 3 chlapci), OA Hodonín 5 (4 dívky, 1 chlapec), SPŠ Břeclav 1 chlapec, Gymnázium Hodonín 4 (3 dívky, 1 chlapec). (viz. Tabulka 7, graf 12-4)

V odpovědi k otázce č. 6 označilo to, že se s rodiči domluví 73 (86%) studentů. 43 (51%) dívek a 30 (35%) chlapců, na ISŠ Hodonín 14 (8 dívek, 6 chlapců), OA Hodonín 22 (19 dívek, 3 chlapci), SPŠ Břeclav 20 (4 dívky, 16 chlapců), Gymnázium Hodonín 17 (12 dívek, 5 chlapců). To, že se s rodiči nejsou schopni domluvit, uvedlo 12 (14%) dotazovaných středoškoláků. A to 5 (6%) dívek a 7 (8%) chlapců. Z ISŠ Hodonín 6 (2 dívky, 4 chlapci), OA Hodonín 2 (1 dívka, 1 chlapec), SPŠ Břeclav 1 chlapec z Gymnázia Hodonín 3 (2 dívky, 1 chlapec). (viz. Tabulka 7, graf 12-14)

Na základě získaných odpovědí od respondentů lze říci, že studenti v dotazované skupině si většinou se svými rodiči rozumí a také jsou schopni se s nimi domluvit. Otázkou je, čím je to zásluha, zda je to na základě snahy a ústupků rodičů nebo naopak.

Otázka č. 7. Když máš problém, požádáš o radu nebo pomoc?

Jako odpověď bylo na výběr 7 možností: 1) kamaráda, kamarádku, 2) rodiče, 3) sourozence, 4) prarodiče, 5) učitele, 6) nikoho pomůžu si sám, 7) jiná osoba.

Graf 15. V případě problému požádám o pomoc

Tabulka 8. V případě problému požádám o pomoc

	chlapci	děvčata	celkem
u kamarádů	11(13%)	28(33%)	39(46%)
u rodičů	4(5%)	12(14%)	16(19%)
u sourozenců	1(1%)	1(1%)	2(2%)
u prarodičů	0	0	0
u učitelů	0	0	0
u nikoho	21(25%)	2(2%)	23(27%)
u jiné osoby	0	5(6%)	5(6%)

Touto otázkou jsem chtěl zjistit, kde v případě prožívaného životního problému mnou vybraná skupina středoškoláků hledá radu nebo pomoc. Ve výzkumech prezentovaných v teoretické části mé diplomové práce se uvádí, že nejčastěji se v případě problému dospívající mládež obrací o pomoc při řešení na své kamarády. Byl jsem zvědav, zda

i v mé vybrané skupině se v případě žádosti o pomoc s problémem budou dotazovaní obracet na své kamarády. Na základě toho jsem si stanovil hypotézu H 5.

Z odpovědí vyplývá, že dotazovaný středoškoláci by v případě životního problému nejčastěji požádali o radu a pomoc své kamarády. Tuto odpověď jich označilo 39(49%), 28(33%) dívek a 11(13%) chlapců. Jako další v pořadí, u koho by hledali pomoc, označilo 23(27%) studentů, 2(2%) dívky, 21(25%) chlapců, odpověď - nikoho. To znamená, že by pomoc nehledali a pomohli by si sami. Jako třetí v pořadí by dotazovaní požádali o radu nebo pomoc své rodiče. Tuto možnost označilo 16(19%) dotázaných, z toho 12(14%) dívek a 4(5%) chlapců. Dále by 5(6%) dívek požádalo o radu nebo pomoc při řešení problému jinou osobu. Ve 4 případech by jím byl přítel. Pouze 2(2%) dotazovaní by požádali o radu nebo pomoc své sourozence. Tuto možnost shodně označila 1 dívka a 1 chlapec. V dotazované skupině středoškoláků by o radu a pomoc při řešení problému nikdo nepožádal své prarodiče a ani učitele. (viz. tabulka 8, graf 15)

Lze opět říci, že odpovědi i na tuto otázku, položenou vybrané skupině středoškolské mládeže, koho by v případě problému požádali o radu nebo pomoc, se podstatně neliší od odpovědí získaných v šetřeních na toto téma, které jsem prezentoval v teoretické části mé diplomové práce v kapitole 2, podkapitole 2.1..

4.5 Shrnutí a závěr výzkumu

Cílem mého empirického výzkumu bylo zjistit u vybrané skupiny středoškolských studentů jejich aktuální životní problémy, jak je v případě rozchodu s partnerem tento rozchod zasáhl, co pro ně znamená neúspěch ve studiu, jak si rozumí s rodiči a zda jsou schopni se s nimi domluvit a u koho hledají při řešení životních problémů radu a pomoc.

Výzkum jsem provedl u studentů vybraných 3 a 4 tříd na čtyřech středních školách: Integrovaná střední škola Hodonín, Gymnázium Hodonín, Obchodní akademie Hodonín a Střední průmyslové škola Edvarda Beneše Břeclav. Celkově bylo dotazováno 85 studentů. Z tohoto počtu bylo 48 děvčat a 37 chlapců ve věku 17 - 19 let. Uvědomuji si, že počet dotazovaných je malý k tomu, abych mohl formulovat rozsáhlejší závěry. Můj výzkum jsem pojal jako určitou sondu, mapující problematiku náročných životních situací středoškolské mládeže. U koho hledají radu a pomoc při jejich překonávání, to jak prožívají rozchod s partnerem, co pro ně znamená neúspěch ve studiu a zda si rozumí a domluví se s rodiči.

Z výsledků dotazníkového šetření lze konstatovat následující:

- Dotazovaní respondenti označili nejčastěji jako aktuálně prožívaný nebo prožitý problém - školní problémy (neúspěch ve studiu). Celkem tento problém označilo 31 (36,5%) respondentů. Nejčastěji ho uvedli studenti SPŠ Břeclav, pak studenti OA Hodonín. Jako třetí nejčastější ho uváděli respondenti z ISS Hodonín a nejméně, s podivem, studenti Gymnázia Hodonín. Druhým v pořadí, nejčastěji označovaným problémem, byl současně uváděn problém doma, neporozumění s rodiči. 15(17,6%) respondentů, dle škol v pořadí ISS Hodonín, Gymnázium Hodonín, OA Hodonín, SPŠ Břeclav, a to, že aktuálně nepocítují žádný problém 15(17,6%) respondentů v pořadí škol Gymnázium Hodonín, OA Hodonín, ISS Hodonín a SPŠ Břeclav. V pořadí třetím nejčastějším aktuálně prožívaným nebo prožitým problémem této skupiny středoškoláků je rozchod s partnerem. Ten prožívá nebo prožilo 10 dotazovaných v pořadí škol: na 1 místě ISS a OA Hodonín a na 2 místě SPŠ Břeclav a Gymnázium Hodonín. Pak následovaly problémy s nevhodnými návyky (závislostmi). Tento problém označili pouze chlapci. Posledním v pořadí uváděly shodně jako jiný problém pouze studenti OA a Gymnázia Hodonín. (viz. tabulka 5 a graf 5 a 6)
- V poslední době v dotazované skupině prožívalo rozchod s partnerem 33(39%) respondentů, z toho 19(22%) dívek a 14(17%) chlapců (viz graf 6). Z výsledků šetření lze říci, že dívky v mnou vybrané skupině středoškoláků prožívají rozchod s partnerem intenzivněji a je pro ně bolestivější než pro chlapce. Na stupnici prožívání rozchodu s partnerem (od 1 do 5, kdy 1 je nejméně), označili stupeň prožívání 1 2(2%) dívky a 0(0%) chlapců. Stupeň prožívání 2 označilo 0(0%) dívek, 7(8%) chlapců. Prostřední, 3 stupeň označili 2(2%) dívky a 4(5%) chlapci. Stupeň prožívání 4 označilo 10(12%) dívek, 3(3%) chlapců. 5(6%) dívek, 0(0%) chlapců uvedlo nejvyšší 5 stupeň prožívání rozchodu s partnerem (viz. graf 7 a 8).
- Z odpovědí vyplynulo, že neúspěch ve studiu považuje za životní problém 20(24%) studentů. Na jednotlivých školách ho jako životní problém označili studenti ISS Hodonín 8, pak shodně 4 na OA a Gymnázium Hodonín a SPŠ Břeclav. Až 55(64%) dotazovaných studentů 17 na OA Hodonín, 16 na SPŠ Břeclav, 14 na Gymnázium Hodonín a 8 na ISS Hodonín považuje neúspěch ve studiu pouze za běžný problém. Problém se studiem neřeší 10(12%) studentů, na ISS Hodonín 4, na OA Hodonín 3, na Gymnázium Hodonín 2 a 1 na SPŠ Břeclav (viz tabulka 6 a graf 9, 10, 11).

- Celkem 70(82%) dotazovaných středoškoláků si s rodiči rozumí, v pořadí škol SPŠ Břeclav 20(95%), pak OA Hodonín 19(80%), Gymnázium Hodonín 16(80%) a na posledním místě ISS Hodonín 15(75%). To, že si s rodiči nerozumí, označilo 15(18%) respondentů, v pořadí škol ISS Hodonín 5(25%), pak OA Hodonín 5(20%) a Gymnázium Hodonín 4(20%). Na posledním místě SPŠ Břeclav 1(5%). (viz. Tabulka 7, graf 12-4)
- To, že se s rodiči domluví označilo 73(86%) studentů v pořadí škol SPŠ Břeclav 20(95%), OA Hodonín 22(92%), Gymnázium Hodonín 17(85%), ISS Hodonín 14(70%). To, že se s rodiči nejsou schopni domluvit uvedlo 12(14%) dotazovaných středoškoláků. V pořadí škol ISS Hodonín 6(30%), Gymnázium Hodonín 3(15%), OA Hodonín 2(8%), SPŠ Břeclav 1(5%). (viz. Tabulka 7, graf 12-4)
- Dotazovaní středoškoláci by v případě životního problému nejčastěji požádali o radu a pomoc své kamarády. Tuto odpověď jich označilo 39(49%). Jako další v pořadí u koho by hledali pomoc označilo 23(27%) odpověď - nikoho. To znamená, že by pomoc nehledali a pomohli by si sami. Na třetím místě v pořadí by dotazovaní požádali o radu nebo pomoc své rodiče. Tuto možnost označilo 16(19%) dotázaných. Dále by 5(6%) dívek požádalo o radu nebo pomoc při řešení problému jinou osobu. Ve 4 případech by jí byl přítel. Pouze 2(2%) dotazovaní by požádali o radu nebo pomoc své sourozence. V dotazované skupině středoškoláků by o radu a pomoc při řešení problému nikdo nepožádal své prarodiče a ani učitele. (viz. tabulka 8, graf 15)

V této části své diplomové práce jsem vyslovil pět hypotéz, které považuji za nosnou část své práce a to:

H1: Nejčastějším životním problémem jsou školní problémy (neúspěch ve studiu).

H2: Chlapci prožívají rozchod s partnerem méně intenzivně než dívky.

H3: Studenti gymnázia považují neúspěch ve studiu častěji za životní problém, než studenti integrované střední školy.

H4: Studenti integrované střední školy zažívají častěji neshody v rodině z důvodu nepochopení a neschopnosti se dohodnout s rodiči než studenti gymnázia.

H5: Adolescent se častěji se svým problémem svěří svým vrstevníkům než rodičům.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že nejčastějším životním problémem zkoumané skupiny středoškolské mládeže jsou školní problémy (neúspěch ve studiu). Tento problém označilo 31(36,5%) studentů. Na základě toho **se hypotéza H1 potvrdila.**

Na stupnici prožívání rozchodu s partnerem (od 1 do 5, kdy 1 je nejméně), označili stupeň prožívání 1 2(2%) dívky a 0(0%) chlapců. Stupeň prožívání 2 označilo 0(0%) dívek, 7(8%) chlapců. Prostřední, 3 stupeň označili 2(2%) dívky a 4(5%) chlapci. Stupeň prožívání 4 označilo 10(12%) dívek, 3(3%) chlapců. 5(6%) dívek, 0(0%) chlapců uvedlo nejvyšší 5 stupeň prožívání rozchodu s partnerem. V souladu s tímto výsledkem **se hypotéza H2 potvrdila.**

Na otázku co znamená pro dotazované studenty neúspěch ve studiu, označilo odpověď životní problém 20(24%) studentů. Na jednotlivých školách ho jako životní problém označili studenti v pořadí: ISS Hodonín 8(40%), Gymnázium Hodonín 4(20%), SPŠ Břeclav 4(19%) a OA Hodonín 4(17%). Dle tohoto výsledku lze konstatovat, že **hypotéza H3 byla vyvrácena.**

Problém nepochopení si s rodiči označilo z dotazované skupiny 5(25%) studentů Gymnázia Hodonín a 6(30%) studentů ISS Hodonín. V doplňkové otázce, zda si s rodiči rozumí, odpovědělo 80% gymnazistů a 75% studentů ISS ano. Na otázku, zda se s rodiči domluví odpovědělo 85% gymnazistů a 70% studentů ISS ano. Na základě těchto, i když minimálních rozdílů lze konstatovat, že **hypotéza H4 se potvrdila.**

Dotazovaní středoškoláci by v případě životního problému nejčastěji požádali o radu a pomoc své kamarády, a to 39(49%) z nich. Naopak své rodiče by požádalo o radu či pomoc 16(19%) dotázaných středoškoláků. Na základě tohoto výsledku **se potvrdila hypotéza H5.**

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce „Životní problémy středoškolské mládeže“ bylo zanalyzovat životní problémy dnešní středoškolské mládeže, kde tyto problémy vznikají, co ovlivňuje jejich vznik, kde a u koho může mládež hledat pomoc při řešení těchto problémů.

V teoretické části jsem se na základě studia zákonů, odborné literatury a odborných článků na dané téma, zaměřil na středoškolskou mládež jako na věkovou a sociální skupinu. Podíval se na ni z pohledu vývojové psychologie, na její životní styl a hodnotovou orientaci a rozebral její rizikové chování. Dále jsem se zaměřil na životní problémy středoškolské mládeže a důsledky těchto problémů. Potom jsem se věnoval pomoci a podpoře při zvládnutí životních problémů. Popsal jsem možnosti pomoci v rodině, škole, pomoc vrstevníků, různých organizací a možnosti sociální pedagogiky.

Při zpracovávání tohoto problému jsem si uvědomil, jak je téma životních problémů mládeže rozsáhlá a složitá. Socializační prostředí studentů by mělo být plně pozitivních podnětů. Pokud je naopak toto prostředí zátěžové, nekvalitní až patologické (neúspěch ve studiu, nepochopení si s rodiči a přáteli, nevhodné návyky, závislosti), stává se příčinou, jejich nespokojeností se svým životem. Může se stát, že jediné možné východisko (pokud nenajdou vhodnou oporu, nebo jedinec není schopen tuto situaci řešit vlastními silami) z této situace vidí v útěku z tohoto prostředí nebo i v jediném a bohužel fatálním činu – sebevraždě.

V praktické části jsem provedl výzkumné šetření, jehož cílem bylo potvrdit nebo vyvrátit hypotézy, které jsem vyslovil na základě studia odborných pramenů použitých při zpracovávání teoretické části diplomové práce. U vybrané skupiny středoškoláků jsem chtěl zjistit, jaké životní problémy v současnosti prožívají nebo prožili, jakým způsobem prožívají rozchod s partnerem, co pro ně znamená problém ve studiu, zda si rozumí se svými rodiči a kde hledají radu nebo pomoc při řešení svých problémů. Na základě zjištěných výsledků se mi potvrdili čtyři hypotézy a jedna, s velkým překvapením, vyvrátila (viz. podkapitola 4.5)

Musím podotknout, že každý výzkum je vystaven různým zdrojům nepřesností a chyb. Při dotazníkovém šetření je nutné se spoléhat na upřímnost dotazovaných. Ne vždy se jejich odpovědi zakládají na pravdě. U adolescentů bývá často neochota ke spolupráci. Někdy jsou jejich odpovědi záměrně zkreslovány nebo jen tak "střelené od boku". Z tohoto důvodu nelze výsledky mého šetření zobecnit. Platí pro mnou vybranou skupinu

středoškoláků. I když byl můj výzkum proveden u malého počtu respondentů v časově krátkém období věřím, že jeho výsledky mohou napomoci k pochopení problematiky životních problémů středoškolské mládeže, jejich pohledu na školní neúspěchy a problematiku opory při těchto úskalích.

Kde podle mě vznikají životní problémy středoškolské mládeže? Co, kdo a jaké chyby ovlivňují jejich vznik?

Středoškolská mládež svůj čas dělí na čas strávený se svou rodinou, čas strávený ve škole a přípravě do školy a volný čas strávený se svými přáteli nebo u různých volnočasových aktivit. Z toho vychází, že podstatná část jejich životních problémů pramení z výše uvedených aktivit a ze vzájemných vztahů s rodiči, učiteli a vrstevníky. Každá ze stran má svůj vlastní názor na to, co je potřebné, má svá vlastní přání, které se často kříží se zájmy ostatních. Rodiče často nedávají svým dětem dostatečný prostor na jejich seberealizaci, nevěnují dostatečný čas na vzájemnou komunikaci a trávení společného času. Často nechtějí problémy svých dětí vidět, natož je řešit. A už vůbec si mnohdy nepřipouští svůj podíl na jejich vzniku. Často očekávají, že spoustu problémů jejich dětí za ně vyřeší někdo jiný, například škola. Problémy ve školním prostředí vznikají i z důvodu špatných vztahů mezi učitelem a studentem. Učitelé vnímají své studenty častěji jako podřízené, než jako možné partnery pro dialog. Mnohdy jsou přesvědčeni, že jejich hlavním úkolem je zajistit vzdělávání studentů v základních faktech a dovednostech a o to ostatní, co se děje kolem, se již nestarají. Opačným důvodem neshod může být pohled adolescentů na učitele. Často jsou to podle nich "dotěrové", kteří jim otravují život a snaží se jim dávat "trapné" rady. Dnešní adolescenti nevnímají své učitele jako naslouchající partnery. To potvrzuje i fakt, který jsem zjistil ve svém šetření. O radu a pomoc při řešení svých životních problémů by se na učitele neobrátil ani jeden z dotazovaných středoškoláků. Toto zjištění je dost alarmující. Životní problémy středoškoláků spojené s volným časem souvisí se způsobem jeho trávení a osobami, se kterými ho prožívají.

Jako jednu z možných a pravděpodobně nejjednodušších změn, která je nezbytná pro úspěšné poskytnutí pomoci při překonávání životních problémů mládeže, vidím ve vybudování vzájemné důvěry mezi rodiči a dětmi a mezi dětmi a pedagogy. Ta přispívá k tomu, aby se jim dítě svěřilo se svými problémy. K vybudování důvěry dětí je nutné, aby se rodiče a učitelé pokusili o pochopení a vcítění se do životního stylu a starostí dětí. Důležité je i zvýšení vzájemného úsilí rodičů a pedagogů při společné výchově a vzdělávání dětí. Společně by je ve vzájemné shodě měli informovat o nástrahách

a úskalích života. O tom, kde mají hledat oporu při jejich řešení. A také by měli s dětmi vést otevřený dialog o tom, jaké problémy prožívají, pomoci jim při jejich řešení a samozřejmě usměrňovat a zvyšovat jejich zájem o volnočasové aktivity.

I přesto všechno si myslím, že hlavní roli při pomoci dítěti s řešením jeho životních problémů by měla sehrát rodina. Proto by se všichni členové rodiny měli co nejlépe poznat. Je důležité, aby si rodiče každý den aspoň na malou chvíli, například při večeři u stolu nebo před spaním vzájemně promluvili s dětmi o tom, co v ten den zažili, podělili se s nimi o jejich malé radosti a trápení. Důležité je s dětmi vzájemně sdílet činnosti, které je baví. Děti pocítí, že s nimi sdílíme čas a díky tomu si více porozumíme. Rodiče by měli svým dětem naslouchat s láskou a porozuměním. Každé dítě se potřebuje občas někomu svěřit se svými problémy nebo starostmi. A kdo jiný než rodiče by mu měli být nápomocní při jejich překonávání?

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Bakošová, Z., *SOCIÁLNÁ PEDAGOGIKA ako životná pomoc*, Bratislava: Filozofická fakulta UK Bratislava vydavateľstvo Stimul, 2005, 220 s.

Bukovská, L., Kaňak, J., Krčmařova, B., Scheerova, L., Schmidová, K., Stretti, S., Ulbertova, K. Z., *Sborník studií dětí a jejich problémy III*, Praha: Sdružení linka bezpečí, 2010, 142 s. ISBN 978-80-254-6840-1

Dainowová, S., *Jak přežít dospívání svých dětí*, 1. vydání, Praha: Portál, 1995, 159 s. ISBN 80-7178-051-0

Hartl, P., Hartová, H. *Psychologický slovník*. 1. vydání, Praha: Portál, 2000, 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

Huerre, P. *Nemluv se mnou tímhle tónem! : pomoc rodičům, jak porozumět dospívajícím dětem a jak s nimi jednat*. Praha: Portál, s.r.o. 2008, 104 s. ISBN 978-80-7367-443-4

Kolář, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005, 1. vydání, 256 s. ISBN 80-7367-014-3

Kraus, B., *K aktuálnímu pojetí a postavení sociální pedagogiky*, Brno:IMS, 13 s.

Kraus, B., Sýkora, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS 2009, 63 s.

Kraus, B. et. al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, 156 s. ISBN 80-7315-125-1

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vydání, Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

Křivohlavý, J., *Psychologie zdravý*, 2. vydání, Praha: Portál, 2003, 279 s. ISBN 80-7178774-4

Lovasová, L., Hanušová, J., Hellebrandová, K. *Sborník studií dětí a jejich problémy*. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005, 141 s. ISBN 80-239-4482-7

Macek, P. *Adolescence - Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, 1. vydání, 208 s. ISBN 80-7178-348-X

Mareš, J. a kol., *Kvalita života u dětí a dospívajících II.*, Brno: MSD, 2007, 259 s. ISBN 978-80-7392-008-1

Matoušek, O., Kroftová, A., *Mládež a delikvence*, 1. vydání, Praha: Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2

Palovčíková G. *Sociální psychologie II*. Brno: IMS 2009, 146 s.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, 292 s. ISBN 80-7178-029-4

Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004, 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

Slaměnik, I., *EMOCE A INTERPERSONÁLNÍ VZTAHY*. 1. vydání, Praha: Grada, 208 s. ISBN 978-80-247-3311-1

Townsend, J. *Hranice a dospívání*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2009, s. 99, ISBN 978-80-7255-191-0

Vališová, A. Kasíková, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2006, 1. vydání, 404 s. ISBN 978-80-247-1734-0

Vágnerová, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 1997, 1. vydání, 170 s. ISBN 80-7184-488-8

Vágnerová, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vydání, Praha: Portál, 2000, 528 s., ISBN 80-7178-308-0.

<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=212>, 10.2.2013

http://www.nasedite.cz/cs/o_nadaci/poslani_strategie_cile, 10.2.2013

<http://pedagogika.ff.cuni.cz/pages/cze/studium/specializace.php>, 11.2.2013

<http://search.seznam.cz/?q=vrstevnick%C3%A9+vztahy&count=10&pId=DtUKvvpv4wn6Wqj-s9jEj&from=21> – Kapitoly ZE Sociální Pedagogiky, 20.1.2013

www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1174039212.pdf , 12.11.2012, „Aktuální problémy mladé generace v ČR“ závěrečná zpráva

http://www.zachranny-kruh.cz/pomocnici/dona_linka.html, 10.2.2013

http://www.zachranny-kruh.cz/pomocnici/ruzova_linka_3.html, 10.2.2013

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Tzv. Takzvaně

Atd. A tak dále

Apod. A podobně.

Viz. Odkaz

s. Strana

ISŠ Integrovaná střední škola

OA Obchodní akademie

SPŠ Střední průmyslová škola

Gym. Gymnázium

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Obtíže mládeže dle Macka	22
Graf 2. Poměr dotazovaných studentů podle pohlaví	51
Graf 3. Poměr dle škol navštěvovaných respondenty	52
Graf 4. Typ rodiny dotazovaných dětí	52
Graf 5. Aktuálně prožívané nebo prožité problémy dotazovaných respondentů.....	53
Graf 6. Aktuálně prožívané nebo prožité problémy dotazovaných respondentů dle škol	54
Graf 7. Rozchod s partnerem	55
Graf 8. Stupnice prožitků rozchodu s partnerem	56
Graf 9. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu.....	57
Graf 10. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu.....	57
Graf 11. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu dle škol	58
Graf 12. Porozumění a domluvení se s rodiči (dle pohlaví)	59
Graf 13. Porozumění a domluvení s rodiči (dle pohlaví a škol)	59
Graf 14. Porozumění a domluvení se s rodiči (dle škol)	60
Graf 15. V případě problému požádám o pomoc.....	61

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Hlavní životní problém mládeže.....	21
Tabulka 2. Baterie aktivit.....	34
Tabulka 3. Baterie aktivit.....	35
Tabulka 4. Věk respondentů dotazníkového šetření.....	52
Tabulka 5. Aktuálně prožívané nebo prožité problémy dotazovaných respondentů.....	53
Tabulka 6. Co pro mě znamená neúspěch ve studiu dle škol a pohlaví.....	57
Tabulka 7. Porozumění a domluvení s rodiči (dle pohlaví a škol).....	59
Tabulka 8. V případě problému požádám o pomoc.....	61

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Dotazník

PŘÍLOHA Č. 1

Dotazník

Tento dotazník je součástí diplomové práce na téma „Životní problémy středoškolské mládeže“.

Nemusíš se bát, dotazník je zcela anonymní a je jen na Tobě, zda ho vyplníš. Pokud se tak rozhodneš, moc Tě prosím, aby údaje Tebou napsané, byly pravdivé. Vyber vždy jen jednu odpověď a tu označ.

1. Osobní údaje

- a) pohlaví muž žena
- b) název školy, kterou navštěvuješ
- c) věk
- d) rodina, ve které žiji je: úplná (oba rodiče vlastní)
 neúplná (pouze jeden rodič)
 doplněná (nový rodič nebo přítel rodiče)
 jiná (doplň)

2. Který z níže uvedených problémů aktuálně prožíváš nebo jsi prožíval/a?

- školní problémy (neúspěch ve studiu)
- doma, nepochopení s rodiči
- rozchod s partnerem
- problémy ve vztazích s kamarády, vrstevníky
- nevhodné návyky (závislosti)
- žádný
- jiný např.

3. Rozešel/a ses v poslední době s partnerem? ano ne

Pokud ano, jak hluboce tě rozchod zasáhl (označ na stupnici od 1 do 5, kdy 1 je nejméně) 1 2 3 4 5

4. Co pro tebe znamená neúspěch ve studiu?

- životní problém
- běžný problém
- neřeším to

5. S rodiči si rozumím nerozumím

6. S rodiči se většinou domluvím (dohodnu) nedomluvím (nedohodnu)

7. Když máš problém, požádáš o radu nebo o pomoc?

kamaráda, kamarádku

rodiče

sourozence

prarodiče

učitele

nikoho, pomůžu si sám

jiná osoba, např.

Děkuji za vyplnění!